

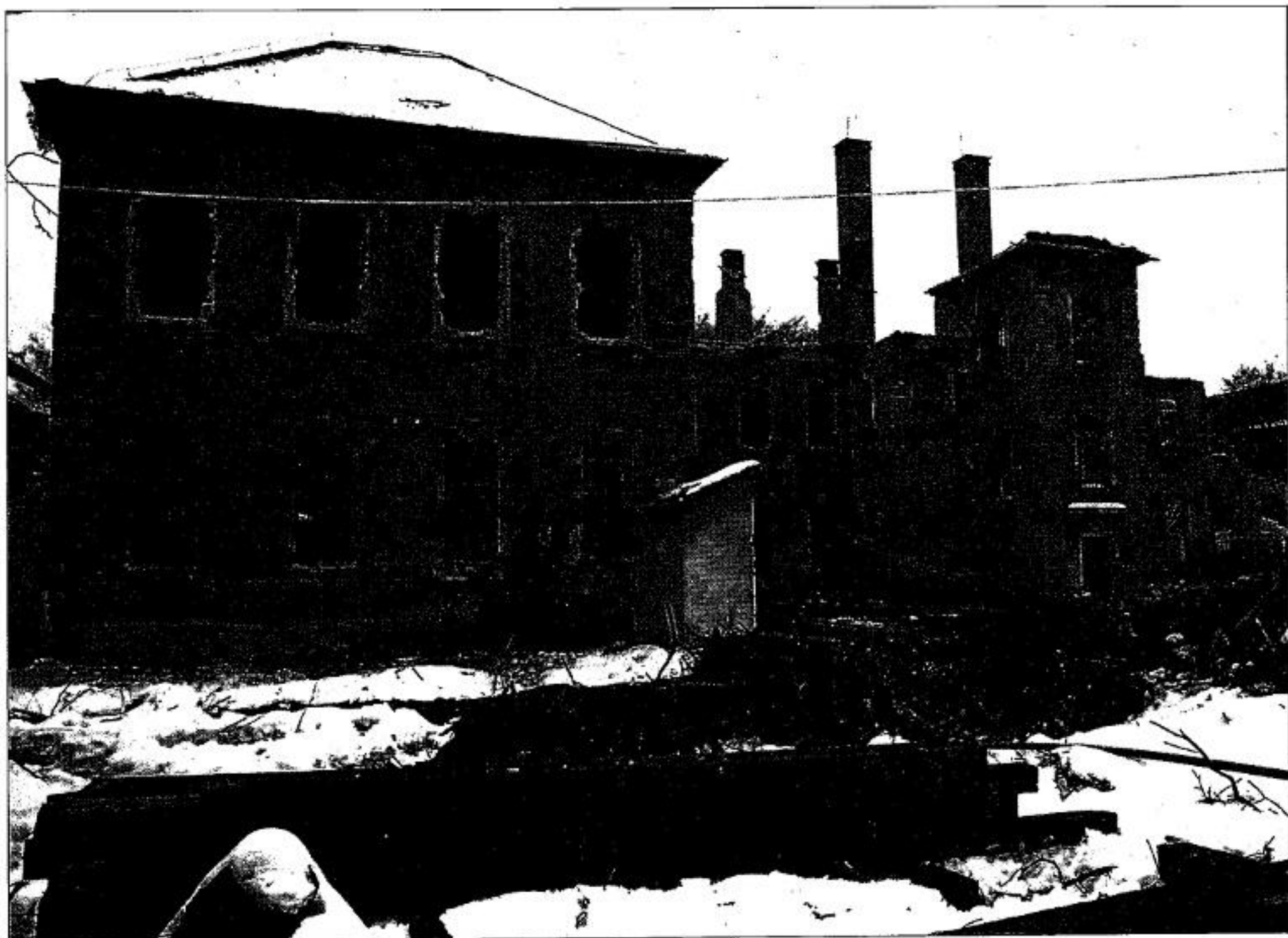
BAJAI HONPOLGÁR

Várostitörténeti és Környezetvédő lap

2003. május

XIV. évfolyam 5. (151.) szám

Ára: 200 Ft

EMLÉKEZZÜNK!

Nagy beruházás indult a kórházban. Ha ezt csak úgy fogalmazom meg, hogy új műtőblokk épül, akkor nagyon keveset mondok, hiszen ez a csaknem másfélmilliárdot igénylő fejlesztés kitágítja és modernizálja az intézmény belső szerkezetét, és vélhetően az ellátás minőségét is javítani fogja. A program ismertetése önmagában is „megér majd egy misét”, így a beruházás részleteire is minden bizonynyal visszatérhetünk.

Itt és most azonban törlesszünk adósságainkból, és ennek első lépéseként történjék egy kis múltidézés.

Lapunkban többször foglalkoztunk már kórházstörténeti témákkal. Köztudott, hogy az intézmény jelenlegi formáját pontosan 100 évvel ezelőtt kezdték kialakítani, amikor 1903-ban öt pavilont felépítettek.

Ez év október 8-án lesz pontosan egy évszázada annak, hogy a bokréta ünne-

pélyt megtartották, amit követően rövid időn belül átadták az épületeket.

Annak idején csaknem ötvenen nyújtották be építési ajánlataikat. A pályázat nyertesei Weil Rezső és Szilárd Lajos budapesti vállalkozók lettek. A kiegészítő munkálatok elvégzésére ugyancsak fővárosi építész, Gellért Emil kapott megbízást.

A költségvetés pontos összege 319 346 K 26 fillér volt. A kivitelezés folyamán terv-

módosítások miatt 167 000 K többlet-költség merült fel, úgy, hogy a kórház építése 486 000 koronába került.

A nagy összeg előteremtése úgy történt, hogy a város – a belügyminiszter engedélyével – a Magyar Jelzálog és Hitelbanktól 500 000 K kölcsönt vett fel kórházépités céljára. Tudni érdemes azt is, hogy a kölcsönt már az I. világháborúig visszafizették, kizárólag a kórház saját bevételeiből, amelyek még a működési költségeket is fedezték.

Az egy évszázaddal ezelőtt épült 3 nagy és 2 kis pavilon közül a legnagyobbat alig több mint két hónap alatt lebontották. Az épület megépítése óta pszichiátriai osztály volt, de már 13 éve nyitott ablakszemekekkel aludt. Szakma – és kórházértelmezési relikviaként el kell búcsúznunk tőle.

Most „boncolás” közben derült csak igazán ki, hogy milyen nagyszerű anyagokból és milyen precíz kivitelezésben épült. Csak három komponensét emelném ki. A téglákat, az áthidaló- és tetőszerkezet anyagát, valamint az ablakrácsokat.

100 év után ott botladoztam közöttük. Megnéztem, megfogtam, megsimogattam őket. Úgy hallottam, hogy a nagyméretű téglák (a gyártó óg monogramjával, évszámmal) ma is, értékes építőanyagként kerülnek majd felhasználásra határainkon túl is. A faanyag gomba- és korhadásmentes. Nehéz, illata van, erős, mint a vas. Sokat bótorkészítéshez vásároltak meg.

Ami az ablakrácsokat illeti, arról annyit biztosan tudok, hogy az elmúlt 42 évben érdemi korrózióvédelemben nem részesültek. De hát azelőtt is már 60 éve éltek. Ezek a rácsok nemcsak szecessziós jelzéseikkel, de sokkal inkább rendeltetésük jelentéstartalmával nyomasztóan hatottak az épület aktuális lakóira és a külső szemlélőre is. A tébolydés és a börtön fére nem ismerhető jelzéseiként álltak stabilan egy évszázad viszonyosságait. Mindenképpen nehezítették az egyén (a beteg) rugalmas, önvédő és megküzdő pszichológiai mechanizmusainak megismerését és kidolgozását. Általában azt a szemléleti változást nehezítették, amely a tébolydaktól a közösségi pszichiátria felé halad.

Mint jeleztem már, az épület nyitott ablakszemeivel 13 éve aludt. Ez az inaktivitás szinte jelképpé vált, mert közben – különösen az utóbbi 15 évben – intézményünk pszichiátriai ellátása az elutasító és elkülönítő ellenébe haladt, a közösség felé nyitott ki a zárt ajtókat. Bzezel együtt elindult a pszichiátria és általában a mentálhigiéne, a professzionális és a human szolgáltatások közelítése és összekapcsolása.

Mind ezek a törekvések alig több mint 100 méterre a bontástól egy ugyancsak 100 éves épületben – a lehetséges átalakítások után – jelenleg is napirenden vannak.

Nem szabad szó nélkül hagynunk azt a tényt sem, hogy ez a modernizációs időszak Motika Dezső főorvosi kinevezésével indult meg, amiből kiváló szervezeti és perszonalis háttérrel adott az ideggyógyászat és a pszichiátria különválása, valamint a felnőtt és a gyermek pszichiátriai gondozás kiváló működése. A terápia eredményességének ugyanis nem a kórház a legfontosabb eleme, hanem a járóbeteg-szolgálat, amely az érintettek számára minden időben elérhető.

Ismételten emlegettem már azt a 13 évet, amely alatt a lebontásra került épület nyitott szemmel aludt, a maga patinás

költészek. Emlékezzünk most meg egy névsorolvasással azokról az orvosokról, akik nyugalmomba vonultak, és ha többen közülük be is járnak még osztályaikra, már átadták helyüket az új generációnak. Aztán időzzünk majd egy-egy pillanatra sírhantok között is, és emlékezzünk meg elhunyt kollégáinkról.

Az 1990 óta nyugalmomba vonultak névsora alfabetikus sorrendben követi a haddsvolt un. integrált kórház-rendelőintézet egység osztály- és szakrendelés vezetőit, valamint azokat, akiket a magyar orvosi hierarchiában kialakult szokásrendszer szerint a főorvosi titulus mint definitív állapotot regisztrál. Egy pályáivet követ, konkrét feladatkört határoz meg, a primus inter pares velejárói nélkül:

Balázs Mihály (Belgyógyászat), Barta

ablakrácsaival. Hideg pincerendszerében, óriási kórtermekben, raktárak, lomkunak, megmentett és feldolgozott irattömegek – alkalmasint – gyöngybagoly párok húzták meg magukat. A vadszőlő minden évben újra kezdte féktelen tobzódását, és nem engedte lehullani az omló vakolatot. A magas tömör kerítéssel körülvett kertben szinte áthatolhatatlan dzsungel burjánzott. A bokrok között furcsa és titokzatos neszekkel bujkált az idő.

És közben ugyanez az idő végigballagott a kerítésen kívül is. A kórház többi fái között és az épületekben is. Lépcsőházakban, folyosókon, kórtermekben, műtőkben, a kórház minden zugzugában.

Ballagott, bótorkált, miközben búcsút intett egy nemzedéknek.

Sokan megböregtek, vagy végleg el-

Imre (Radiológia), Elek József (Szemészet), Fincsur Károly (Reumatológia), Gadál Dezső (Sebészet), Gyurákovics András (Reumatológia), Hanzeli Béla (Szájsebészet), Hauser Magdolna (Véradó Állomás), Idei István (Belgyógyászat), Kellner Róbert (Véradó Állomás), Kis Erzsébet (Pszichiátria), Kis Magdolna (Fül-orr-gégészet), Matkóvics Zsuzsanna (Szemészet), Mancser András (Sebészet), Mestyn Rudolf (Onkológia), Mohayné Moring Irén (Laboratórium), Palásthy Ernő (Urológia), Pápay Tamás (Kórházi Gyógyászat), Pataki István (Infektológia), Pataki László (Urológia), Ragadies Erzsébet (Aneszteziológia), Schwabik József (Ideg-elmegyógyászat), Sellőgyi Károly (Onkológia), Tóth Kálmán (Szülészlet),

Vajtai István (Tüdőgyógyász), Vass Zoltán (szemész)

In memoriam: **Antal László** (Patológus főorvos, 1998.08.01–1999.12.27.), debütálásának tempója alapján nem gondoljuk, hogy alig több mint két évvel ki-nevezése után súlyos betegsége legyíri.

Hadházi Sándor (Bőrgyógyász főorvos, 1975.05.01–1992.12.30.). Nehezen viselte, de bátiesen tolerálta a bőrgyógyászati ellátás átszervezésének kínjait. Művelt konzervatívizmussal és sok humorral tiltakozott minden dekoncentráció és megszerzés ellen.

Hal Kornél (Laboratórium vezető, 1966.03.01–1990.12.29.). Bár kinos precizitással készült és igazodott a legkorábbi labor trendekhez, nem érthette meg a modern automatizáció kialakulását.

Horváth Géza (Rendelőintézeti Nőgyógyász főorvos). 1974-ben vonult nyugalmába és 1994-ben hunyt el. 1932–1939-ig Pécsen klinikai orvos, majd a háborúban és az azt követő szorító időszakokban érik gyakorló orvos. Közel 20 évig a rendelőintézeti szűrés, diagnosztikus és terápiás munkájának egyedüli képviselője és gyakorlója, csendes és végletes megfigyelősségű.

Kéhalmi Imre (Bőr- és Nemibeteg Gondozó vezető, 1976.01.01–1996.12.30.). Sokszor túlzott életigenlései ugyanolyan bevételrel törtek a felszínre, mint amilyen hittel és elfogultan szerette szakmáját.

Kruk Adrienne (Higiénikus főorvos, 1992.04.01–1996.12.30.). Nagyon áhitotta, de meg is becsülte azt az új egzisztenciális életteret, amelyet a századvég nagy migrációs katarzisa teremtett számára. Puritán közegészségügyi szemléletet és még több eredendő becsületet hozott magával. Sajnos poggyászát rövid idő után végleg el kellett csomagolnia.

Mészöly Károly (Gyermekgyógyász főorvos, 1976.04.01–1992.12.30.). Különc és magányos ember volt. Sokszor úgy hittek, hogy a régi gyermekosztály évtizedekig tartó területi elkülönülése az oka separációjának. Szakmai és társadalmi együttműködése azonban olyan intenzív és karakterisztikus volt, hogy csupán ez a kényszerhelyzet nem lehetett okozója látványos individualizmusának.

Mohay Antal (Belgyógyász főorvos, 1963.06.01–1995.09.30.). Önképzésben, önművelésben soha ki nem fulladt, amolyan Korányi – iskolás maradt. Legszeparraltabb kórházi szerepeireiben is nemes becsvágy hajtotta a középszerűség ellené-

ben. Bácsalmási „építkezése” pedig kórházérténelmi jelentőségű marad.

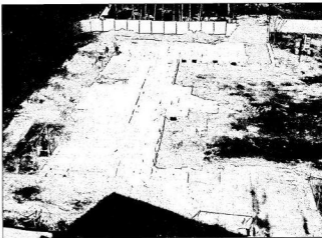
Rátvány József 1992-ben hunyt el. Már 1949-ben a Rendelőintézetben dolgozott, elsősorban sportorvosi és felülvizsgálói feladatokat látott el. 1966–1973-ig az Intézet igazgatója. Nagy tapasztalatu és gyakorlatu poliklinikusként a mindennapi el. adminisztráció kiváló ismerője és korrekt lebonyolítója volt.

Tüske Magdolna (Kardiológus főorvos, 1993.05.01–2001.06.27.). Már-már azt reméltük, hogy lehetnek „szabályszerű” túlélések. Ebben csak megerősített mindannyiunkat az a magatartásforma, ahogyan a szüntelenül fenyegető veszedelmeket kezelte. A szinte extatikus munka-

tempó volt legfőbb cytosztatikuma. Előre ledolgozott egy sokkal hosszabb életet és többeket gardírozott az egészség felé, mint amennyit rövid életében megkövetelhetett volna tőle a szakma és a hivatás.

Wallacher Lajos (Patológus főorvos, 1974.05.16–1996.05.31.). A *Haranghy László – Cseh Imre* korszak után nehez küldetés nyomta a vállát. Munkáját csak nehezítette a kliniko-patológiai szemlélet háttérbeszorulása, a kórboncnoki szerepük leértékelődése. A perazonális és finansziális hiányállapotokból hiányszakma lett, ahol nehéz volt derűsnek és produktív maradni.

A volt pszichiátriai épület bontása közben igazi tél uralkodott. Zúzmarás ködök,

vastag hótakró és csikorgó hideg voltak a munka díszletei. De minden téglá, törmelék és bontási kacat elfűnt. A szárazéves épületből annyi maradt, amennyi az új alapokkal majd összeüllelkezhet. Reméljük, hogy legalább egy évszázadra.

A műtöbökk 2004. nyarán állni fog.

Tavaszi reggel a Duna mentén

A töltés mellett kanyargó keskeny, kis erdei ösvényre ébren nyúló kőrösek és fenyőárfák száza szegélyezték. A felkelő Nap a harmatgyöngyben úszó tájra vetette pillantását, mely a hajnali derengésben úgy csillogott, tündöklött, mint egy valódi gyémánt.

Néha-néha felcsendült egy-egy boldog pacsiirta pár felelgető szavának dallama, mely az egész erdőt körbefutotta, eljutott oda, ahová a gondolat száll. Az ösvényen túl, ahol az ártéri lombok egymásba karoltak, egy másik világ élt: a csend és a nyugalom elvarázsolt birodalma.

Az úde zöld pázsit puha, süppedő szőnyeget terített a fák alá, s a helyenként kidomborodó buckákon átmosan nyitogatta sárga szirmait a mocsiári gólyahír. A távolban kékcs nyílás derengett, az erdei tő felett még homály lebegett. Meredek partjáról forrás vize zubogott alá, apró faágakat, száraz, tehetetlen faleveleket cipelve a hátán. A levelek alámerültek az örvénylő vízben, majd felülkerekedtek a hullámokon, s körbehajózták a tavat, megcsodálták annak minden zegét-zugát.

Átívelő híd kapcsolja majd össze a „régii” sebészettel. Bízunk benne, hogy ez a léniá nem a sóhajok, hanem a kitekintés útja lesz. Nyugvópont múlt és jelen között.

*Kép és szöveg:
Vajtai István*

Végül belefáradtak a hosszas kirándulásba, és örökre a víz alá merültek.

A kora tavaszi napsugár meleg kíváncsisággal kandikált be a leveleiket bontogató fák közé. A sok évet, sok őrízvet megért őrög tölgy méltósággal és fáradhatatlan emelte karjait az ég felé. Tekintélyt parancsoló koronája az erdő fölfe magasodott, bizáksin tekintve szét maga körül, mint aki számadást készült tenni az elmúlt, szokatlann hosszú és hideg tél történéseiről. Az időnként meglöbbenő tavaszi szél szelíden himbálta a még erőfien leveleket, s ők szemmel látható elégedettséggel billegtek az ágakon, hogy az egyre erősödő, éléte napsugár minden oldalról átmenelgethesse ereiket.

Leit a fák alatt már foltekban virított az ibolya, csodálatos illatot árasztva maga körül, az erdei méhek és tarka lepkek legnagyobb örömére. A kidőlt, korhadzó, mohapárnával gazdagon borított fatörzseken aprócska gyíkok gyülekeztek, így-kezve elfoglalni azt a legjobb helyet, ahol a régezávt napsugár a lehető legtovább biszergetheti megdermedt végtagjaikat.

Olykor hatalmas, fekete-sárga bundás poszméhek zúgtak át a fűzökör felett, a közelben virágzó, sárga árvaszalkán-mező irányába, messziről vetődve a legközelebb álló növényre, amely súlyuk alatt kissé meggönyvedt ugyan, de jóleső érzéssel, boldogan nyitogatta ajkait, felkínálva virágorának és néktárjának kellemes ízet és illatát. A töltés aljában, a homokos fővény szélén, pirókégér matatott. Rövid, gyors iramodásit hosszú pihenések kísérték s csak a fűszálak mozgása sejtette, hová tart az őzbarna színű, hátát fekete csikkal díszítő, gombszemű tünemény. A folyó lágyan simogatta a part menti köveket. A tavaszi napfény apró darabkáiba töredezett szelbörzolta hátán, és csilingelve siklott a part felé. Télizőid vize lassacskán változott fagyaszbornára, feledetni akarva a hideg tél tavaszi emlékeit, a hátán cipelt, súlyos jégtáblák minden letaroló megállíthatatlanságát, miközben vidáman sugallta a természet évről évre visszatérő újjászületését.

A halványkék, derült égy gyönyörködve tekintett a Dunára, hogy megpillanthassa e csodaszép tükörben azt a néhány kócos felhőfoszlányt, amit még a harmatos reggel hozott magával.

A víz felett vidáman rikoltozva keringtek a sirályok, öfefeledt játékuaktól cibődölve visszhangzott a táj. Amikor megunták a kergetőzést – mintegy vezényszóra –, lezártak a vízből kiemelkedő homokszirtokra, tollaikat nagy gondnal fésülték át, majd némi látszat-dulakodás után, ki-ki helyet talála magának, teljes terjedelmükkel a Nap felé fordultak, és élveztek az éltető, tavaszi szemlítésés gyönyörét.

Párducz Erzsébet

Egy kezdő rovarász naplójából

A TÜCSÖKTANYA

Szeptember közepén egyik barátomtól mezei tücsköt kaptam ajándékba, amelyet házuk pinócájában éjtett rabul. Rovargyűteményemből még hiányozott a mezei tücsök, mert mindig megsajnáltam őket. Most azonban szívesen elfogadtam az ajándékot.

Mint eddig rendszeren, most is elfogott a kis állat iránti szánalom, és spirítusz helyett egy üres akváriumba helyeztem,

amelyben néhány papírfecsnin és egy marék fűvön kívül semmi sem volt. Eleinte nagyon idegesen és félénken viselkedett. A legkisebb zajra és fényre is faszerezzen. Csápjait ilyenkor gyors ütemben mozgatja előre, hátra. Napokig nem táplálkozott. A tápláléknak beadott legyek és kis rovarok teljes nyugalomban megfértek mellette.

Nyolc nap elteltével – miután végleg el-

döntöttem, hogy kegyelmet adok tücskömnek –, kialakítottam végleges életterét. Földdel félig töltöttem az akváriumot, kissé ledöngöltem, majd beültettem egy kis csomó lóberét, és gyeptéglát helyeztem a talajra. Ha el akar bújni, hát most már van rá lehetősége. Gondoltam, ígyis hamarosan lyukat és magának, mint ahogy van minden rendes tücsök, de addig sem árt, ha biztonságban érzi magát.

Teltek, múltak a napok, de az én tücsköm semmi hajlandóságot nem mutatott arra, hogy az építkezéshez hozzáfogjon. Október tizedikére virradó hajnalon, úgy fél három tájban ébredtem fel. Felkeltem, mert be akartam fejezni elkezdett munká-

mat. Az íróasztalhoz ülve észrevettem, hogy tücsköm az éjszaka leple alatt kísérletet folytatott a ház alapjainak lerakására, de teljesen reménytelenül, mert a föld olyan kemény volt, akár a beton. Elhatároztam, hogy némi segítséget adok neki. Egy általa próbának kitett helyen megbontottam a talaj felső, kemény rétegét. Napközben ennek ellenére nem történt semmi. Este, amikor kilyantást gyújtottam, tücsköm úgy telepedett a fényforrás elé, hogy a lámpa hőhatása a számára lehető legkedvezőbb legyen. Órák hosszat mozdulatlanul fűszörgött, csak csápjait billegette meg néha.

Bíffel körül én is nyugovóra tértem. Korra hajnalban ébredtem, üszönösen új kis barátomhoz indultam. Tücskömöt olyan nagy munkában találtam, hogy még a váratlanul felgyulladó lámpa fénye sem zavarta meg lázas tevékenységében. Két ház- és lábával fantasztikus gyorsasággal szórta ki a földet a már közel három centiméter mély üregből. Megnyugodva vettem tudomásul, hogy tücskömnek hamarosan saját otthona lesz.

Október 13-án frissen szedett gyermekláncfű virágút és egy legyet kínáltam fel ebédre. Először körbejárta a virágot néhányször, majd a legalkalmasabbnak hitt helyen megkezdte a felidarbálását. Örömmel nyújtogattam, hogy izlett az eledel. Mélyen belemert a nektáros szirmok nyalgatásába. A tápláléknak szánt légy sem bírta sokáig tétlenül – vagy étlenül? –, és addig-addig körözött a virág körül, míg nem asztaltársaságba keveredett ellenségével, a tücsökkel. Fél óra keresztül csemegették együtt. Azután váratlan és kissé meglepő dolog következett. Tücsköm egy óvatlan pillanatban nyakoncsapta a legyet, és végtelen nyugalommal elfogyasztotta. Jóllelkotlan vonta házába, csak akkor bújt elő, amikor este felkapcsoltam a villanyt. Még néhány nap tel el úgy, hogy folytonosan alakította otthonát. Ezt a reggelente frissen kikopart föld mennyiségéből láttam.

Október 19-én megállapítottam, hogy befejezte a ház építését, mert fejével előre szaladt a lyukba, és a korábbiakkal ellentétben, fejével előre felé bújt elő. Tehát, már szobája is van, vontam le a következtetést.

Tücsköm egyelőre csak éjszaka fogyaszt rovarokat. Napközben békésen megrírnék egymás mellett. A virágokat azonban szívesen nyalgatja világosan is.

Október 25-én egy kavicsot cipelt ki a lyukból, és nagy gondalal igyekezett elhelyezni a bejáratnál legátalább eső ponton. Láthatóan jól érzi magát, pedig egyedül és fogságban van.

November 3-án este a lépcsőházban egy betévedt tücsköt találtam. Jólval kisebb, mint az otthoni. Természetesen azonnal kegyembe fogadtam; a kis állatot, s mert igen betegesen mozgott, pátyolgatni kezdtem. Néhány napra különzárkába került, meleg helyre, mindenféle földi jóval ellátva.

Négy nap múlva mintha kicserélték volna, teljesen felírult, mozgása határozotttá vált, csak úgy dagadt az egésztestétől. Úgy döntöttem, megpróbálom összebarátkoztatni az első tücsökkel. Számítva arra, hogy az új lakótárs jelenléte első tükörképben támadási reakciót válthat ki a territórium védelmében, így nappalra helyzettem egymás mellé őket, a védőövezetét én osztogáltam. Emberi szemmel nézve oly szobának tűnt a két állat viselkedése, ismerkedése, hogy elmondhatom, igazán mulatságos délutánban volt részem. Végül azonban úgy alakult a dolog, hogy a két tücsök teljes egygyértésben vonult be első tücsök lakásába.

November 13-án nem mindennapi látványt értül a szemem elé. Az üveglálya tücskömre, mintha be lett volna kilyantva, szinte átátszátlan volt a porfelhőtől. Azonnal tücsköm keresésére indultam. Mind a ketten életben voltak, lakásuk bejáratát azonban elnyelte a föld! Tisztességesen cirszul lehetett az éjszaka folyamán! Tüstést szétválasztottam, a két viandort. Legnagyobb sajnálkozásomra azt tapasztaltam, hogy a kisebbik tücsök alaposan meg lett csonkítva. Jobb oldalt másodikik és harmadik lába combtöbblől hiányzott, csápjja is rövidébb lett vagy tizenöt izell. Hogy miért rúgták össze a port, a mai napig sem tudtam kideríteni.

November 22-én házi tücsköt fogtam, csúnyácskát, betegot. Úgy tűnt, a vélegyengülési határán van, mégis hazavitettem. Néhány napig alig mozgott, aztán az egyik éjszaka arra ébredtem, hogy mindenáron ki akar szabadulni a fogságból. Akkorikat ugrott, hogy csak koppant a feje a fedőüvegen. Ez jó jel, szögeztem le.

December 15. Házi tücsköm frászt hozott rám! Azt hittem első pillantásra, hogy elpusztult, mert egy élelten tetemet láttam az üveg alján. Szerencsére nem, csak éppen levedlett, és az előző éjszaka ázott lyukba bújt. Nem táplálkodik, esztellen mozog. Hogy lesz-e belőle még tücsök valaha, nem tudom. Szármnyait képtelen ki egyenesíteni, lábai is fűrészbak módjára állnak. Ugró lábait, mint egy haladó jógázó, kifordítja, első és második lábával átkarolja, úgy tisztogatja. Az ember azt várja, mikor fog hanyat esni.

Huzonnegyediké van. Tücsköm még olyan eseden, hogy néha oldalra billen, feldől. Mintha részeg lenne. Szármnyfedő vizsont a másfélzszeresére nőttek. Már kezd kialakulni a színe is.

Nagyobbik mezei tücsköm is vedlett. Most látom, hogy nőstény, hosszú tojócsőve van. Szerencsére úgy ásta ki a „szobáját”, hogy az üvegdégy falán át jól látható. Jó évtávygal fogyasztott el egy virágot. Egy részét azonban leszállította föld alatti üregébe. Vajon miért speizol?

Hadirokkant tücskömről csak annyit tudok mondani, hogy naphosszat melegszik, és jó étvágya van. Csak olyan kérdésem tud nézni, mintha én lennék az óca nyomorúságának. Lehet, hogy mégis én vagyok az óka?

December 29. Dél miúttól öt perccel. Hadirokkant tücsköm éppen most vedlik. Régi bőre a tükör képen felrepedt, fejtét hamarosan kidugja. Négy perc alatt mászótt ki a régi ruhából.

Csokoládébarna, szármnyi sárgák, vajszínek. Két és fél óra múlva csillogó koromfekete lett. Úgy tűnik, jól érzi magát. Ahhoz képest, hogy két lába hiányzik, jó kondícióban van. Délután négykor rivette magát a ledobott „nagykabátára” és egyúttól helyben megette. Szüksége van bizonyos anyagokra az új kitinpáncél kialakításához. Ha elvennék tőle, problémái lehetnek a fejlődésben.

Január 10. Minden a lehető legnagyobb rendben van. Egyetlen dolgot kivéve. Feledtél sokat esznek tücsköim. Együkük sen manőken akart! Talán nem ártana néhány hétre megteleitni őket. Természetes körülmények között kénytelenek a hideg elől elbújni, néhány hónapot pihenni. Hát akkor ít is ideje, hogy aludjanak egyet! Majd meglátom, mi lesz a kísérlet eredménye. Hogy további kárt ne tehessek egymásban, külön zárkákba, hideg helyre teszem őket. Szép álmokat!

Március 19. Nincs valami igazán tavaszi idő. Napközben sem több 5-6 foknál. Felkeresem tücsköimet, előbbányásom a lezár, de jól szellőző üvegeket. Izgatottan próbálom kideríteni, mi lehet kegyeltjeimem. Sajnos hamar rá kell jönnöm, hogy házi tücsköm nem bírta a kiképzést. Eltemettem.

A másik kettőtől még nem tudok semmit.

Március 25. Az egyik tücsköm álmosan jelent meg inkáns újájában, talán még ástott is. Óvatosan körbe tapogatta csápjáival a kijárat környékét mielőtt lépés lassan kimászott, majd nekilított az alapos tisztálkodásnak. Csápjait, első lábait végignyalo-

gatta, miután végzett, szárait kezdte rendezgetni. Ekkor bukkant fel a bejáratnál hadirokknut tűskörmű is. Bár két lábbal kevesebb tisztogatni valója volt, legalább annyit – ha nem több – időt vett igénybe mosakodásra.

A napesőtötte házak falán már megjelennek a legyek is. Nem volt nehéz előteremteni kiadós ebédjüket, amelyet igen nagy lelkesedéssel fogadtak.

Már alig várom, hogy megenyhüljön az idő! Szeretném élefordítást szabadon engedni!

Egyiküknek minden esélye megvan arra, hogy élvezze majd a szabadságot. A másíknak... Nos, nem tudom.

De legalább lehetőséget kap a túlélésre!

Párdusz Erzsébet

Két nemzeti park határán EGY ELFELEJTETT VILÁG, A SÁRKÖZ

3.

A folyó szabályozása és az ármentesítés

A Sárköz ármentesítésének igényét leginkább a kor történelmi eseményei mozgatták. A népesség szaporodása, a két évszázad fordulóján zajló napóleoni háborúk hatására megindult gabonakonjunktúra, az ehhez kapcsolódó folyami szállítási szükségességeknek előtérbe helyezése, a gőzhajózás megindulása és a magyar fejlődés reformkori igénye. Ezek sajnos a mai közgazdasági életben nem eléggé méltányolt események, pedig az esetleges bírálatokkor ezt mind figyelembe kellene venni. A mostanában sokat emlegetett fokozdálkodást visszaállítani olyan lenne mint visszafordítani a történelmen keresztül.

A munkálatok tehát a XIX. sz. elején egyre gyorsuló ütemben elindultak. A túlfejlődött folyókanyarulatokat átvágták, legelőször a nagy tolnai kanyart és mindkét oldalon megépítették az árvédelmi töltéseket. A kanyarok átmetszése és a töltések kiépítése szorosan összefüggő folyamat. Az ártér néhány száz méterre való összeszerítése hullámtérre, nyilvánvalóan megemelte az árvízi szinteket. Így ezeket az árhullámokat minél gyorsabban kellett és kell levezetni, hogy ne terheljék hosszú ideig a töltéseket. Az átvágásokkal megőstte a folyó esése, így az árhullámok levonulásának sebessége. Mindezzel egy időben a Tolnai Sárközben a Sió-Sárvíz rendszert rövid távon, Szekszárd vonalában, bekötötték a Dunához, a Kalocsai Sárközben pedig, valamivel később, megszületett a Dunavágányi Főcsatorna. Ezzel megindult mindkét ártér lecsapolása és mezőgazdasági hasznosításba vétele. A megépült töltések az árteret

így, egy nagyobb ármentesített, és egy kisebb, a folyó és a gát közötti, néhány száz méteres hullámtérre osztották. Gemenc, 33 km-es szakaszán azonban az ármentesítő társulat mérnökei kivételesen, 7-8 km-re húzták meg a töltés vonalát a Dunámtól. Ez annak köszönhető, hogy a Sárköz vízmentesítésének Tolna-megyei kezdeményezői 1867-ben a Pest-megyei illetékest, a birtokos Kalocsai Érsekséget nem tudták a munkálatokba bevonni. A gát tehát a birtokhatáron épült meg és így maradt az utókorra az a felbecsülhetetlen értékű gemenci védett terület, mely ma az európai folyók nagy kiterjedésű árterinek utolsó hírmondója.

A Sárköz piros aranya, a paprika

A paprika (*Capasicum annum L. var. longum*) európai megjelenése köztudomásúan, Amerika felfedezéséhez kötődik. Eredeti élőhelye Dél-Mexikó, Közép-Amerika, ill. az Antillák. Nem véletlen, hogy már 1493-ban, Spanyolországban tudósítanak róla, hiszen az Antillák felfedezőjének Kolombusz Kristófnak feltűnt az élénk piros színű, kellemes ízű, de mérgező erős termésű növény. Eredetileg *indai bors-ként* emlegették. Első részletes jellemzése Toledóból származik, Gonzalo Fernandez de Oviedo 1526-ban kiadott könyvéből, *Summario de la natural y general historia de las Indias* címen. Először az európai kertművészetben terjed el mint dísznövény. Magyarországon elsőként Széchy Margit termesztette kertjében, 1570 táján *vörös török bors* néven. A magyar neve, török bors vagy *pogány bors* a török közvetítésre utal, ahová a Földközi-tengeren át került. A XVIII. sz. elejétől egyre több adat bukkan elő a je-

lelegi magyarországi fő termőközetekből, Szeged és Kalocsa környékéről. Először csak a nép fogyasztotta, és a népi gyógyászat használta. Pálinkába áztatva, gyógyszerként is alkalmazták, pl. a malária ellen. A bátaszéki osztrák származású Ubaldus Capucinus páter írja a XVIII. sz. végén: „... *Decs. Húntatár eredetű lakosai, kiket vitézköknök nevezhetnék, kiválóan mutatják a magyar természetet. [...] Ételük fűszere valami vörös bestia, s így hívják, hogy paprika, hanem csíp mint az ördög.*” Egyed Antal lelkész által szétküldött kérdőívben pedig 1829-ben a következőket olvashatjuk: a medinai hítes jegyző írja, hogy: „*Orvos a helységben nincsen. Orvossággal nem élnek, hanem régi magyar szokás szerint minden betegséget elhajtják a paprikás pálinkával.*” (Romsics I. 2001.) Az első paprika elnevezés 1742-ből származik Jambersich András latin-horvát szótárából. A XIX. sz. elejétől aztán fokozatosan megjelenik a hivatalos magyar konyhában is. A paprika termése erendően csipős. A csipőségmentes kalocsai fűszerpaprikát csak az 1930-as években, céltudatosan és szakszerű tenyésztéssel hozták létre. Ez az a paprika, ami meghatározta ma a magyar konyhát. A „kalocsai paprika” elnevezés tulajdonképpen egy gyűjtőnév. Valójában a kalocsai Sárközre utal, ill. a Dunántúli területek mintegy 60 településének paprikatermesztését értjük alatta. (Romsics I. 2001.) A kalocsai kiferet legfontosabb paprikatermelő települései: Kalocsa, Bátya, Fajs, Fokt, Uszód, Sükösd, Érsekcsanád, Szeremei, Bogyzsóló, Gerjen, Fadd, Decs, Ócsény. A jó paprika tükre itt az ártéri öntéstalaj és a magas napfénytartalom. Őrlését először házilag végezték a *külő*-nek nevezett fa-

mozsárban. A XIX.sz. közepétől azonban egyre szaporodtak a paprikát is őrölő szalmazmalmok, ill. dunai vízi malmok. A százfordulón Bátya, Foktő, Fajsz, Uszód, Bogyaszló határában már 30-35 hajómalom őrölte a paprikát.

Természetvédelem a mai Sárközben

A folyók szabályozásával, az ármentesítéssel, a vízrendezéssel, a Sárköz arculata megváltozott. Az árterek, mocsarak, vízjárta területek helyét ma nagy kiterjedésű szántók, legelők foglalják el. A fokgazdálkodás szerepét átvette a mezőgazdaság, a megszaporodott, jó módba került lakosság ma kukoricát, zöldségféléket, paprikát, gyümölcsöt termel az ártéri erdők és mocsarak helyén. A régmúlt világ hírdőmőit azok a védett természeti területek képviselik, melyeket a Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság, ill. a Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság kezel. *Jelentőségük felbecsülhetetlen.* Ezek azok az ökológiai szigetek, melyek fenntartják számunkra és az elkövetkezők számára azt a változatos élővilágot, mely

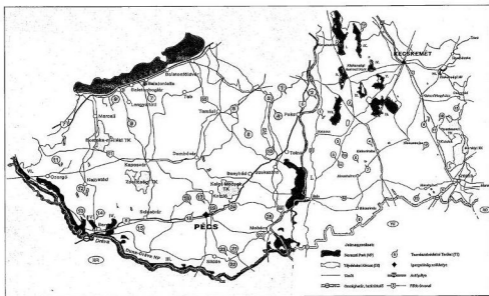
nélkül a jövő nem képzelhető el, *mivel a természetvédelem tulajdonképpen az emberiség egyik túlélési stratégiája.*

Nézünk melyek ezek a területek. Az Órjeg kiterjedt moesárvidékét mára, a Császártöltési Vörös Mocsár Természetvédelmi Terület képviseli. Az ártérhez csatlakozó löszös és homokos hátság, a löszpuszták és a homokpuszták hírneműi a *Hajósi Kaszáló és Lőszpartok, az Érsekalmi Hétvölgy és a Hajósi Homokpuszta Természetvédelmi Területek.* A Dunán mentén érdekes végett képződmény a *Szeleidi-tó* és a hozzá tartozó *Kökeszt-rét.* A Dunapataj és Kiskőrös között húzóóó 6241 hektáros *Mikla puszta* a Kiskunsági Nemzeti Park VIII. sz. területe. Mikla puszta őrzi az ármentesítés után kialakult sós, szikes puszták időszakosan vízzel borított szikes gyepek, szikes mocsarak változatos és igen érdekes növény- és madárvilágát. A terület egyik élőhelyétől szolgál például a magyar puszták legnagyobb madárának, a *tízoknak* (Ótis tarda) is.

A Toinai Sárköz élővilágának valódi leteleményese: *Gemenc (I.)* A Duna-Dráva Nemzeti Parkhoz tartozó 18 000 hektáros,

Bátától a Sió torkolatáig terjedő ártér ma Európa legnagyobb folyómenti összefüggő hullámtere. Szélessége helyenként 8 km. Viszonylagosan nagy kiterjedése így még tartalmazza azt az önfenntartó erőt, képességet, ami egy nagyon differenciált ártéri élő rendszert (ökoszisztémát) kell, hogy jellemezzon. Hogy ezeket a folyamatokat, a védelem ellenére még mindig nem tudjuk kellőképpen fenntartani, annak okát nem a természetvédelem kellő szervezettségében kell keresni. A tudatlanság és az anyagi érdekltség sajnos mint gátló tényező, még mindig jelen van. Gemenc címere nem a túlszaporodott, vadászható gímszarvas, hanem a *fekete gólya* és a *réri sas* kellene, hogy legyen. A jelenlegi magyar állomány mindkét fajból itt koncentráliódik, és a fekete gólya állományának sűrűsége Gemencen a legnagyobb a fekete gólyák által lakott nagy Eurázsiai régióban.

Befejezésül még néhány szót kell szólnunk azokról az állatokról, melyek teljesen vagy majd teljesen eltűntek a Sárközéből, de ma megint itt vannak és ennek örülni kell. Ez részben a természetvédelemnek is

A Kiskunsági Nemzeti Park és a Duna - Dráva Nemzeti Park védett természeti területei

*VIII. Mikla puszta, 2. Szeleidi-tó, 3. Császártöltési Vörös - Mocsár,
5. Hajósi Kaszáló és Lőszpartok, 14. Érsekalmi Hétvölgy, 15. Hajósi Homokpuszta,
I. Gemenc*

köszönhető. A WWF Magyarországi Szervezete által meghirdetett program végrehajtása után 1996-tól az *európai hódi* ismét szaporodó lakója a Sítótól a Mohácsi-szigetig, a vidéknek. A farkas, az évszázadokig tartó öldöztetés során kialakult alkalmazkodó képessége birtokában, mint védett állat, jelen van a Duna-Tisza-közi hátság Sükösd, Hajós, Csecszárthéts, Künfőhértó, Réms Sárközzel érintkező térségében. Ugyanitt az *aranykakó*, a magaslesekben tenyázó vadászok éjszakai „dalos” társává vált, az utóbbi években jelent meg a területen. A *vidra* (Lutra lutra) és a *vadmacska* (Felis silvestris) minden alkalmas

élőhelyen megtalálható. A Sárköz ősi elnevezéseiben szereplő hattyú, általában a *bütykös hattyú* (*Cygnus olor*) újból fészkelje és jellegzetes képe, tavaknak, csatornáknak egyaránt. A természetvédelemi kezelők ennek ugyan nem minden esetben örülnek, mivel a hattyú egy igen agresszív madár, mincén más fajt igyekszik kiszorítani maga mellől. A hajdan nagy tömegben itt tartózkodó *kormoránok* (*Phalacrocorax carbo*) is hosszú évtizedek kimaradás után tértek vissza, a halászok és horgászok idegeit borzolván. A *nagykócsag* (*Egretta alba*) és a *híslócsag* (*Egretta garzetta*) a magyarországi Vörös könyvben, (1989), a kipusz-

tult és veszélyeztetett növény- és állatfajok listájában, még az aktualitás *veszélyeztetett fajok* közt szerepel, ma az év minden szakában tömeges és szívet melegengető jelenség Genenon a holtágokban és a Duna mentén. A vízi madarak vadászatának tilalma miatt a Dunát és a belső vizeket tömegével lepik el a vadlábak és a különböző récefajok, és az ezekre, mint táplálékforrásra épülő *rét sasok*, *barna kányák* (*Milvus migrans*) ismét állandó jelenségei a vizez járó ember feje feletti világnak.

(Befejező rész)

Buzetsky Győző

DR. MIŠO JELIĆ – JELICH MIHÁLY (1881-1961)

Horvát irodalmi Magyarországon (Hrvatski književnici u Madarskoj) címmel indult egy igen figyelemreméltó könyvsorozat, amely – ezedig főképpen – a bácskai bunyevác és sokák származású horvát írónk és költőink életját és munkásságát tükrözi. A már megjelent könyvsorozat keretén belül napvilágot látott pl.: *Ivan Petreš* „Sabrana djela” – összegyűjtött művei (Nemzeti Tankönyvkiadó, Budimpešta, 1999.), *dr. Mándity Marin* szerkesztésében; *Mišo Jelić* „Sabrana djela” összegyűjtött művei (Croatica, Budimpešta, 2000.), Mándity Zsivkó szerkesztésében; *Ante Evetović Mirosljub* – „Sabrane pjesme” – összegyűjtött versei (Croatica, Budimpešta, 2001.), *dr. Mándity Marin* szerkesztésében; „Život i rad biskupa Ivana Antunovića i narodnog preporoditelja” I. kötet Ivan Antunović püspök, a népi megújodás atyjának élete és munkássága (Kiegészített kiadás Peuh, 2002.), *dr. Matija Evetović* és *mr. Lazar Ivan Krmpotić* szerkesztésében, valamint II. kötetként „Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, gradjanskom i gospodarskom” – Értékezés a Duna és tiszamenti bunyevácok és sokákok népi, vallási, gondolkodási, polgári és gazdasági vonatkozásában (U Beuh, 1882.), *Ivan Antunović* a bácskai kalocsai püspökség lelkesze mint író, kiadó és terjesztő. Megjegyzendő,

hogy ez a könyv a XIX. században a dunamenten horvátok legértékesebb kiadványa.

Ezúttal a Santovo-n (Hercegszántó) született, a Baján élő és munkálkodó közismert ügyvédúr, költőről és íróról *dr. Mišo Jelić*-ről kívánunk adni ismertetést.

Dr. Mišo Jelić (1942)

A XX. század a bácskai horvátok – bunyevácok, sokákok, rácoz társadalmi helyzetét tekintve, sokkal nehezebb és hátrányosabbá vált, melynek fő okát elsősorban az akkori államhatalom által irányított és a kalocsai püspökség által is támogatott, értelmetlen kénszermagyarositásban keresendő. Az anyanyelvet mostohasága, valamint az említett körülmények arra késztettek és ösztönöztek néhány érdemeles horvát értel-

miségi személyt, hogy bátran álljanak ki őserégi nemzeti öntudatuk és emberi műveltségük jogainak megvédéséért. Ezek között volt pl. *Ivan Antunović* kalocsai püspök (szül. 1815. június 19-én Kunbaján 1888. január 13. Kalocsa), *Stipan Grčić Krunoslav* (szül. Fancaga, 1836. – 1914. Fancaga); *Mišo Mandić* (szül. Kačmar, 1857. – Subotica, 1945.); *Ivan Evetović* (szül. Aljmaš, 1860. – Bač, 1923.); *Antun Evetović Mirosljub* (Aljmaš, 1862. – Valjevo, 1921.); *Ivan Vijić* (Fancagai születéstől), valamint *Ivan Petreš* (Kačmar, 1876. – Baja, 1937.). E számszerűen kevesek csoportjához tartozott *dr. Mišo Jelić*, aki élete végéig szóval, tettel és tollal szolgált és erősítette honfitársai önbizalmát, öntudatát s fejlesztette kultúrájukat.

Mišo Jelić a család kilencedik gyermekeként 1881. december 17-én Santovóban született. A népiskolát szülőfalujában, a bajai születésű *Mišo Matković* tanítónál járta ki, aki egyben rábeszélője volt *Mišo* apjának, hogy „okos fiát” taníttassa tovább. Középiszkolai tanulmányait Sombornan (Zombor) végezte. Az ügyvédi diploma megszerzését illetően többféle adattal is rendelkezünk. Ugyanis Rapcsányi J. szerint (1934. Magyar városok monográfiája, Baja és Bács-Bodrog vármegye községei. Budapest), „*Dr. Jelić Mihály* ügyvéd (...) tudorár 1907-ben Kolozsvárott avatták, 1912. Óta van Baján irodája”. A NEVEN című lap 30/1913. sz.

3. old. Léközölt cikk azt állítja, hogy Dr. Mišo Jelić Marosvásárhelyen szereztetve az ügyvédi diplomát.

Mielőtt véglegesen eldöntjük, hogy Baján telepedik le, igen aktívan vesz részt a bajai Katolikus Olvasókör Működési Szabályzatának megfogalmazásában, alapításában. Az akkori Művelődési és Vallásügyi Minisztérium a szabályzatot „pánzlévitáknak” bélyegzi, és hosszú ideig nem kerül jóváhagyásra. Azonban Jelić oadó és kitartó fáradozásának, szervezőképességének köszönhetően Baján újra felvirágzik a horvát kulturális élet.

Annak ellenére, hogy nemzetiségellenes kollégiá közötti tevékenysége nem mondható túlzottnan kényesnek, dr. Mišo Jelić karrierje továbbra is türelmetlen bizonyul, ugyanis a Bírósági Szószék tagjává, a megyei ügyészt nevezik ki valamint a Ferenc-osztona Társaság elnökségének tagjává választják.

Az első világháború kezdetét Jelić – mint az Osztrák-Magyar Monarchia katonája – a galíciai fronton, majd a szerb harcúterén találja magát. A horvátok egyesítését Jelić az Osztrák-Magyar Monarchiában látta megvalósíthatónak, a lezárásukkor 1918. november 4-én – *Ivan Petreš* lelkészkel és íróval együtt – Somborban összehívják az ottani horvátok naggyűlését. A cél, hogy megakadályozzák a Vajdaság elszakadását a Monarchiától. Ez azonban nem járt sikerrel. Ugyanis húsz napra rá ez a tartomány kiválik Magyarországból, s ezáltal 1920-ban, az országhatár Santovo, Gara, Kačmar, Čikeria alatt lett meghúzva, így választva szét a bácskai horvátokat.

A bajai háromszög megszűllése idején Jelić bujkálásra kényszerül. A 20-as évek első felétől kezdődően Jelićet, a magyarországi bácskai részen élő horvátok nemzeti mozgásainak legagilisebb előharcosának tartják. Ezidőben éledt újjá a bajai „Čitonaica”, melynek nemcsak vezetőségi tagja, hanem hivatali ügyvédje lett. Baján és környékén hozzájárult az amatőr színjátszóköri

szervezéséhez. Magyarról horvát nyelvre fordítja a kor közkedvelt népszínműveit, illetve az *Ivan Petreš* által írt, és a garai származású *Antun Karagić* színművei műveit rendezti színpadra, amelyek főképpen Fancaga, Bašuk, Čavolj, Sentivan, Bikić, Kačmar, Gara községekben kerülnek bemutatásra. Főszerevője volt az ún. bajai „Marin”-napi préló rendezvényeknek. Elsőként javasolja, hogy ezen eseményeket horvát prélónak nevezzék.

A bácskai horvátok körében – mint ügyvédet – „a mi fiskálisunknak” nevezték. A szegények rétegeitől nem fogadott el semminemű tiszteletdíjat. Sajnos, a 30-as évek vége felé, a bajai Čitonaica-ban, túlélybe kerül a magyarsági irányzat, s ezáltal a bajai horvátok utolsó mentevára egyszerű kocsivá degradálódnak.

Az új és szabad Magyarországnak Jelićet újabb nehézségek várják. Személyét „nemkívánatosnak” tartják, s 1948-ban elveszti ügyvédi állását, majd vagyona elkobzására kerül sor. Koholt vádak alapján életfogytiglani börtönbüntetésre ítélik. Amikor 1954-ben rehabilitálják, egészségi állapota igen megrendül. A bajaiak azonban, – főleg a buynevű „fjakeristák” – nem felejtették el a fiskálisukat, aki már csak botra támaszkodva tudott közlekedni. További élete nagy részét Jelić a bajai kórházban töltötte, ahol 1961. február 13-án hunyt el. Végös nyughelyéről a bajai *Szent Rókus* temetőt választotta, ahol február 15-én a bajai *Szent Péter* és *Pál* apostolok püchmisszójának káplánja, *Kopasz Károly* horvát nyelven búcsúztatta el.

Utolsó lakóme a bajai Táncsics utca 19. sz. alatti ház volt. A kisméretű sírmeleken, közel a kórház kerítéséhez magyarral áll: „It nyugszik (istenben boldogult) Szaboviyevná (Jelić Julia 1868-1955.) Dr. Jelić Mihály (1881-1961).”

A könyv összeállítójának, illetve szerkesztőjének, *Mándity Zsivó* úrnak, aki egyébként a Nemzeti Tankönyvkiadó Rt. Nemzetiségi Önálló Osztályá-

nak felelős szerkesztője, igen nagy segítségül szolgáltak a hercegszántói *Stjepan Veit* tanárprofesszor hagyatéki tulajdonában lévő versek és prózai írások valamint *Mišo* rokonától, *Anica Jelić - Dekity Márk*ától kapott irodalmi anyagok, melyeket a *Rákosi* időkben történő kutatások elől *Mišo* szülőbáznak egy használatlan kényében rejtett el.

A könyvben *Mišo Jelić* 32 versét és 26 novellisztikus elbeszélést olvashatjuk. A Függelékben a szerkesztő emléket állított azoknak a Santovon született személyeknek, nevezetesen *Ludovik Friderik Krauzennak*, a kapitányi rangban lévő 1848/49-es magyar szabadságharcosnak és kiváló műfordítónak – horvátul-magyarra, aki a nagy horvát költő *Ivan Mažuranić*, a „Smrt Smailage Čengića” (Small-aga Csengy halála) híres eposztát első fordítás idegen nyelvre –, amely 1857-ben jelent meg. Egyébként munkatársra volt a Pesti Naplónak, Nővilágnak és a Magyar Sajtonak is. Magyarosított neve *Kondor Lajos*. Továbbá, *Brnja Andrin* tanítónak, *Grga Anárin* tiszteletesnek, *Marko Fucin* tanítónak és *Marin Pejinnek*, akik ugyancsak tollat ragadva fejezték ki lírai gondolataikat, élményeiket.

Mišo Jelić irodalmi munkássága nem terjedelmes, és irodalmilag sem esik a legérdekesebbek közé, azonban az a tény, hogy a mi horvát közegekhez tartozik, a mi honfitársunk tollából fogant, s közel áll hozzánk, értékelendő. A legbizonyosabb viszont az, hogy *Jelićet* nyugodt lelkiismerettel kora bácskai horvátágának egyik legérdemesebbjei közé sorolhatjuk, kinek élete során a házaseretet, az emberségség, az identitástudat nemcsak türes szólamokra vallott, hanem belső érzésekről tanúskodva, egy céltartó, kitartóan igazságérző és buzgalmas személyiséggé is fakadt. Habár csontjai a bajai homokban pihennek, *Mišo Jelić* nem halt meg, mert csak az hal meg, akit elfelejtettek.

Dekity Márk

DR. MIŠO JELIĆ

Az „I^o”-zás tiszteletére (U čast ikavici)

Mint a nyári idő szellő szelidsége,
Mint a cseresznyének piros érettsége,
Mint a hegyi patak kristályos szépsége,
„I^o”-zó nyelvjárásunk oly a kedvessége.

U čast ikavici

Kao blagi Etnji povitarno,
Kao trišnja rumena i zrla,
Kao bistri potočić-planinačo-
Takva naša ikavica mila.

Büszkén viseld testvér az „f”-zés mivoltát,
Legyen a világon legdrágább számodra,
Az gyűjti egybe népünk sokaságát,
Színekben gazdag, legszebbik csokorba.

Azt beszéltek sokáigok és bunyevácok,
S szólnak véle a bácskai rónán,
Imádkoznak véle dicső hercegovácok,
Azzal írtak híres írónk haldánán.

„f”-zésünk haragszó a Dalmáciában,
Krbava, Likának a legszebbik díszé.
Éneklik szőlőben a Szlavóniában,
S benne lelhető meg az anyatej íze.

Őrizzed fájom, „f”-zést nyelvjárásod,
Véle pajtásokodjál a rosszabb időkre,
A harcban is védjéd, ha szükségét látod,
Legyen az kísérőd a sírig, mindörökké.

Dékty Márk fordítása

Ponosi se ikavicom, bratel
Nek ti bude najdražna na svitu.
Ona skuplja mnoge nam Hrvate
U prilipu i šarenu kitu.

Njom govore Šokci i Bunjevci,
Njom se zbori po bačvanskoj ravni,
Njom se mole dčani Hercegovci,
Njom pisali naši pisci slavni.

Ikavica zvoní Dalmacijom,
Ona krasí Krbavu i Liku,
Njom se piva čilom Slavonijom.
Ona ti je u majčinom mlaku!

Čuvaj, rode, ikavicu svoju,
Njom se druži i u gore doba.
Uštriba li, brani je u boju!
Nek ti bude pratilja do groba!

(1937)

1937-e

EMLEKEZÉS EGY RÉGI TAVASZRA

1.

1953-ban a fagyosszentek nem hideget, hanem meleget hoztak. Május első hetében az emberek még ballonkabátban, sőt az óvatosabbak felöltőben jártak, mert búvós szelek fújtak, a déli órákban is foga volt a napnak, tizedike után viszont egycsapásra nyáriásra fordult az idő. A kiskertek kivirultak, a virágba berült gyümölcsfák szomjasan itták a napfényt.

Kora délutánoként a szegedi Tiszapartot vidám diákosportok lepték el. Az egyetemi, főiskolai előadások és a sietve bekapott menzai ebéd után, ha nem arra vitt volna is útjuk, rendre kikanyarodtak a Várkert menti sétányra vagy a rakpartra, hogy libicolljanak egyet a hirtelen jött melegben, és élvezzék az előtűk elsubanó víz érintő árszót nyugalmát. Rövidebb-hosszabb napfűrdőzésre sokan a régi Somogyi Kőnyttár, a mai múzeum, lépcsőin telepedtek meg. Mások jelfel indultak, végigsétáltak a klinikapülletek előtt, a néhányan a háborúban elpusztult vasúti hid csonka hídfőjének környékéig is elkészültek.

A langyos szélűdült esték újszegedi barangolásra csalogatták a szerelmeseket. Itt is, ott is andalgó vagy csókolózza megtorpanó párok. Konúrjaikat idővel játékosan szétoldotta a rájuk boruló sötétség. A természet kibomló pompája életörömet

hirdetett, és a fiatalok önfelédten engedték át magukat ennek az érzésnek.

A Sztálin körüti diákszállótól, az egykori financia öreg épületétől nem volt éppen rövid az út a Széchenyi téren, Kárász utcán át a Dugonics térig és tovább, a Petőfi sugárúton az Ady téri egyetemig, de ezekben a napokban, a friss ízű reggelen, az ott lakó bölcsészhallgatók kisebb-nagyobb falkái felszabadult örömmel trappoltak végig a távot, hogy időben odaérjenek a nyolc órakor kezdődő előadásokra. Az sem szegte kedvüket, hogy a közelgő országgyűlési választásokra tekintettel egyre több középületen lengedeztek már a többségükben vörös zászlók, a hogy imit-amott plakátok és transzparensek harsogtak a Magyar Filgetlenégi Népfront választási jelszavait, amelyekből megduhadta például, aki akarta, hogy „a munkások, dolgozó parasztok, értelmiségiek testvérei egységben építik az új magyar hazát”.

Nem volt meglepő a kép, hiszen az újságok is hetek óta a lelkes készülődés híreivel voltak tele. Másról sem lehetett olvasni, csak a nagyszerű tettekről, a termelés növeléséről, a kiváló közlekedéstejesítés példájáról, amelyek mind-mind azt bizonyítják, hogy az ország népe bizalommal és hűséggel tekint vezetőire, a hogy

így a viláslás az aknamunkára mindig kész elleneség feletti diadal, igazi ünneppé fog magasztosulni.

Vasárnap, 17-én került sor az aktusra. Az ég aznap is tiszta volt, világoskék tengerében csak egy-két felhőpamacs úszkált. A kora reggeli napfény arannyal vont a be a felhőváros omló vakolatú házáit, és bemosolygott a diákszálló Tisza felőli ablakain. Ha már egy hete nap mint nap nem így lett volna, azt lehetett volna hinni, hogy ez is a nagy esemény tiszteletére történik így.

A korán kelők mozgolódására, az udvari kényfolyosón végigsételő lábak dobajára, ajtócsapódásokra és egy-egy files kunjantásra, nevetgélésre az északi fekvésű, első emeleti 117-es szoba tizenegy lakója is, köztük jómagam, ébredezni kezdett. Az álmosan félkönyökre forduló ébredező szemé szegényes klímazetere nyílt. Hat feketére festett, emeletes vaságyat, hat üttökopott, kétajtós, barna szekrényt látott és a szoba közepén hosszabb eredetileg szintén barna, de már csupa folt, egymáshoz tolt fiókos asztalok székkel. Az emeletes ágyról lehuppanó láb kétes tisztaságú hajópadlóra érkezett.

Nem éreztük, hogy bármiben is különleges lenne a nap, amelybe a rutinszerű

ágyazással, tisztálkodással, öltözködéssel belefogtunk. Legfeljebb abban különbözött más vasárnapoktól, hogy a reggeli után nem húzódtunk vissza a szobánkba, hanem – hogy túl legyünk rajta – csapatoról átbállagtunk a szomszédos Radnóti gimnáziumban kialakított szavazóhelyiségbe. Mindnyájan első alkalommal vettünk részt ilyesmiben, hiszen az előző választások, 1949-ben még húsz év volt a korhatár, a szavazati jog most illette meg először a tizennyolc éves felülieket.

Egy földszinti, feltehetően az előző napon kirúrtott osztályterembe léptünk. Az egyik fal mellett két, fűmerlemezről összeeszeszkábált szavazófülké, rajtuk, mintha lepedőből hasították volna, megfakult, egykor talán fehér függönyök. A helyiség közepén néhány idősebb házaspár bújódott a megkapott papírokkal, a bejáratnál szemben vörös drapériával borított asztal, mögötte néhány ülő alk. Először nem is figyeltem rájuk, mert tekintetemet a mögöttük levő falon függő, nagyméretű Rákosi-kép és az alatta olvasható szöveget fogta meg: „*Kövessük egy emberként a Magyar Dolgozók Pártját, népként bölcs vezérét, Rákosi Mátyást!*”

A szavazóbiztosokat akkor vettem csak szemügyre, amikor eléjük kerültem. A főnökük az a kefeháju, szögletes állú, középkorú férfi lehetett, aki közepen ült. Szürke zakója alatt valamilyen csíkos ing sejtett, megjelenésének ünneplésességét egy vastag csomóra kötött, piros nyakkendő kívánta jelezni. A személyi adataim egyeztetése után szúrósan rám nézett, üdvözlőből mint először szavazó állampolgárt, aztán átadott a mellette ülő, őszes kontyú nőnek, akinek az volt a dolga, hogy a szükséges dokumentumokat a szavazók kezébe nyomja.

Útkétfelől is az asztalnál, de azokra már nem figyeltem, a papírjaimmal kezdem foglalkozni. Miközben ide-oda fordulva tapogattam őket, eszembe ötlött egy vers, néhány nappal azelőtt az Új Hang című irodalmi folyóirat friss számában olvastam. Az az egy-két sor, amely megmaradt bennem, így szól: „*Seemedbe néz s megkérdi majd a nép, a Párt, választass-e, harcolss-e értem.*” A céduláimból világos volt, legfeljebb azt választgattam meg, hogy balról jobbra vagy jobbról balra hajtogassam-e össze őket borítékolás előtt.

Ezért hát – az úresen ásitó szavazófülkékre pillantást sem vetve – társaimmal együtt tereszűn arcal, ahogy a katonas-

viselt egyetemisták nevezni szokták a fupofát, bedobtam voksomat a biztosok asztala előtti uramba, miképpen így tettek mindazok, akik velünk egy időben jártak a szavazóhelyiségben.

Nevelésének találtam, egyben szégyeltesnek is, hogy így esett meg nagykorúságom első hivatalos aktsa, de amikor kiléptünk az utcára, és belevegődtünk egy, a belváros felé induló népes diákosparthoz, nem osztottam meg gondolataimat a mellettem lépkedőkkel, mert nem mind egyiküket ismertem eléggé.

Az efféle óvatosság akkortájt szinte beépült az emberek személyiségébe. Ez nyilvánvalóan a szellem önszankcionáltsa volt, ezért talán szegyealni való is, de sok lehetéges kellemetlenséget, sőt csapást elkerülhetővé tett. Szükségét már néhány hetes gólyaként, 1951 őszén érezni kezdtem. A diákszállóba való beköltözéskor R. egy nyurga, rokonszenvesen tünd, másodéves fiú csapódott hozzánk, magyar szakos tñjencokhoz – feltehetően pártmegbízás alapján, de ezt akkor nem sejtettük –, és igyekezett segítségünkre lenni. Ismertette a házirendet, elmagyarázta, mit hol találunk, türelmesen válaszolt a kérdéseinkre, és azt mondta, a továbbiakban is számíthatunk rá. Rövidesen mindennapos látogatója lett szobánknak. Barátságos kérészeködött első besnyomásainkról, érdeklődési körünkről, családunkról, közben pedig egyetemi történetekkel szórakoztatott bennünket. Bennfentesként beszélt a tanszékek életéről, kifigurázta egyik-másik professzor rigolyát, dicéért egy-két-szerinte kiváló előadót. Szívesen hallgattuk. Egy alkalommal az előző tanév, saját évfolyamáról kezdett beszélni. Elmondta, hogy a társaság komoly, céludatos gárdává kovacsolódott. A túlyomó többség tudja, hogy fontos szerep vár rá az életben, tisztában van vele, hogy a tanári hivatás politikai küldetés is. Aztán előadta, hogy sajnos, kivételre is akad példa. Volt köztük egy jó képességű, kitűnő tanulmányi eredményt produkáló parasztyermék, akit év vége felé azzal akart megfizetni a pártszervezet, hogy felviszi tagjai sorába, s akkor derült ki róla, hogy ellenség.

– Képzőjétek el – emelte fel a hangját –, elkezdett húzódozni, kifogásokat keresni, hogy így meg úgy, nem elég érett még a párttagsághoz, meg hogy egy ilyen döntő lépés előtt a szálei beleegyezését is ki kellene kérnie és így tovább. Ezzel természetesen le is lepleződött. Nyilvánvalóvá vált, hogy nem lehet helye az egyetemen.

És ma már nincs is itt – fejezte be a példabeszédnek is szánt történetet. Annyit mindenesetre megtanultunk belőle, hogy jó lesz vigyázni, nem lehet tudni, kibem mi lakik. (K. Lajos egyébként egy év múlva visszakerült az egyetemre, és évfolyamunk egyik kiválósága lett. Az elváltak R. akkor ezt még álmlámban sem gondolta volna. A késlekedve meghozott, viszonylag enyhe ítéletem az volt az oka, hogy az eltávolítás hivatalos indokaként csak azt tudták előkaparni, hogy a szállók vagyonáról a falu tanácsa nem mindenben hiteles kimutatást küldött be. Az azt megsem írták le, hogy azért kell kizárni, mert még a párttagságra is alkalmatlannak találtattott!)

Az egyetemi hallgatóúság összetétele Szegedén is, másutt is meglehetősen vegyes volt származás, sőt életkor szerint is. A negyvenes évek végétől jelentősen megnőtt a szegényebb sorból jöttek, a kétkézi munkások, parasztek gyermekeinek száma. A részurólók ugyanis a nyomorúságos fizetésekhez képest elfogadható ösztöndíjat, olcsó szállást kaphattak, és így – ha egy-két hazai csomag is segített – fenn tudták tartani magukat. Szép számban voltak köztük olyanok, néhányan négy-öt évvel is idősebbek voltak évfolyamtársainkkal, akiket korábban családjuk nem volt képes taníttatni, s ezért középisokolt sem vezettek. Számukra egy tanfolyam után tetelt sikeres záróvizsga nyitotta meg az egyetemek kapuit. Őket neveztek szakkeretségieseknek.

Az 1949-ben életbe léptetett alkotmány Magyarországot népköztársasággá, a munkások és dolgozó parasztek államáva nyilvánította, ahol minden hatalom a népé. Ez ugyan a legkevésbé sem volt így, hiszen a hatalmat egy moszkvai fenntartás alatt működő klikk bitorolta, de egy ideig azért voltak, nem is kevesen, akik hittek abban, hogy a háború előtti, mereven tagolt társadalom romjain egy igazságosabb világ épül. Ezt az érzést kelthette az ingyenes egészségügyi ellátás széles köre való kiterjesztése, a művelődés eszközéhez való könnyebb hozzáférés (megfizethető zsinás, mozi, könyv), de mindenképp a közköztársaság tömegesség válassa és a felemelkedéssel kecsgetett társadalmi mobilitás. Az egyszerű emberek százezrei állították magukat azzal, hogyha nehéz is az élet, felnövekvő gyermekeiknek bizonyára jobb soruk lesz, sok-sok fiatal pedig azt érezte, megnyílt előtte az út, szorgalommal, kitartással bármi lehet belőle.

A hatalomnak, bár erőszakszervezetei kiválóan működtek, szüksége volt jöndu-

latú, hiszékeny tömegekre és főleg egy általa kinevelt, elkötelezett (vagy inkább lekötelezett) értelmiségre, hiszen az éveikig tartó mindenféle „tisztogatások” sok-sok ezer régi szakembert szorítottak ki az élet minden területéről, pótlásukra égetően szükség volt. A szép ideákra mindig fogékony ifjúság egy része hitt a szocializmus egyelőre és emberi közérzetűségét ígérő eszméiben, meg lehetett lovagolni lelkesedését, ki lehetett használni hiszékenységét. Sok fiatal kéretlenül vagy biztatásra belépett a pártba is, az akkori egyetembe, a Rákosi vezette Magyar Dolgozók Pártjába. Így lettem én is 1950 decemberében, középiskolásként (tizennyolc éves sem voltam még), tagjelölt, bár félelemmel, mert az elmélet és gyakorlat közti szakadékokat már akkor éreztem.

Elég hamar nyilvánvalóvá vált, hogy az első öt éves terv által diktaált eszelős ütemű iparosítás és a mezőgazdaság kirablása csőd felé viszi az országot, és az elnyomó államgépezet ezzel párhuzamosan fokozódó erőszakosságra immár mindenkit egyformán fenyeget.

A leendő új értelmiség krónikének szánt munkács és parasztszámarmazás egyetemisták otthon a folytonos normaemléssel kiszépeztetett és a beszolgáltatás egyre növekvő terheiről roskadozó szülőket látták, azt pedig maguk is megtapasztalták, hogy kiemelkedni, érvényesülni csak szolgalelkű, elvetlen törtétkel tudnak. Bennük az újabb és újabb lehangelő tapasztalatok egyre növekvő elkéseredést és kiábrándultságot szültek, köztük nem kevés párttagban is, akik pedig korábban is szemben álltak a rendszerrel, igazolva látták ellenérzéseiket.

Az igazságot természetesen nem lehetett világgá kiáltani. A filelem légkörre vezetőzködést parancsolt. Csak egymást jól ismerő, bizalmas barátok közt volt lehetőség az észinte szó.

A nyilvánosság előtt egy ma már hihetetlennek tűnő színjáték folyt. Nem csak az egyetemen, az egész társadalomban. Ennek legnagyobb szócénája az igen gyakran összehívott, megrendezett legkönyvűbb gyűléseken játszódtat le. A szónokok a nagyszerű eredményekről, a szocializmus sikeresen építő népről áradoztak, szidták a háború tiltást szító, gaz imperialistákat, meg láncos kutyájukat, Titót, és szinte percenkénti kötelésségüknek érezték, hogy megemlésték a békétábor bölcs vezetőjét, Sztálint és népünk ugyan-csak bölcs vezetőit, Rákosi elvtársat. A hallgatóság pedig minden ilyen alkalom-

mal felpattant, és vastapsot produkálva ütemesen skandálta: *Éljen Rákosi! Éljen a Párt! Aztán a változatosság kedvéért: Sztálin, Rákosi! Sztálin, Rákosi!* (Csak mert volna valaki úgy maradt!)

Így zajlottak (sajnos, nem lehet elfelejtetni) az egyetemen is az ilyen-olyan kari összejövetelek, DISZ-gyűlések. Zongent a kórus. Persze voltak – hadd folytassam a hasonlatot – szólamvezetők, akik átszellemlőn, ragyogó szemmel, szinte esküszóiban üvöltöztek, közben körül-körülpillantva, hogy vajon mindenki látja-e őket, vagy talán hogy szemügyre vegyék, kellessen lelkese-e a többiek, mások csak felegyelmesezettel fújták a szólamot, arra azért vigyázva, ki ne álljon arcukra az under vagy a szégyenkezős.

Ebből a skizofrén helyzetből nem látsozott kiút. S hogy ne is próbálja keresni senki, arról „a Párt ökle”, az ÁVH (Államvédelmi Hivatal) és a minden munkahelyet, intézményt átszövő besúgói hálózat gondoskodott. A szegedi bölcsészeti kar sem volt kivétel ez alól. A történelmi tanuság egyik vakhúti, rosszindulatú oktatója még rá is licitált. Olyannyira kézben akart tartani minden szót, hogy személyes felügyeletre alá igyekezett vonni a hallgatók összes magánügyét is. Követője, sajnos, akadát az országban is.

A diákszálló egy másik szobájában lakó évfolyamtársunk is egy alattomos besúgó áldoztatá vált. Irodalmi ambíciói voltak, a rendszer viszásságai leleplezésének szándékával regényt tervezett írni. Elkészítette a mű vázlatát, és egy részletet meg is írt. Az illető ezt az anyagot klopota a főkjából, és átadta a kari pártbizottságnak. A megkezdmény hosszú herculeurca, meghurcoltatás és végül az egyetemről való kizárás lett.

A helyzet egy idő után az tette némi-lyen elviselhetővé, hogy szobataársak, csoporttársak, évfolyamtársak egyre jobban megismerték egymást, s előbb egy-egy megjegyzésből, később már kiadósabb beszélgetésekből meg tudhattak, kik azok, akik hasonlóan gondolkodnak a politikai helyzetről, és kik azok, akiktől óvakodni kell.

1953. március 5-én meghalt Sztálin. Temetésének időpontjára Magyarországon is egyperces munkaszünetet rendeltek el. A gyászszériának búsan búgtak, az emberek megálltak gépeik mellett. A hírtelenjében összehívott parlament törvényben öröklötte meg „a magyar dolgozó nép soha el nem múló hálaát Sztálin elvtárs iránt”, és az országban mindenütt gyászlelkűen emlékeztek meg az elhunyt herculeurca-

lan érdemeiről. Az egyetem is gyászolt. Az oktatások kötelezték, hogy az első, általuk vezetett foglalkozáson esetelejk a mindannyiunkat ért veszteséget, és gyász-tilést is tartottak. Az auditorium maximumban gyűlekező oktatók, hallgatók nesztelenül, szinte lábujjhegyen oszrona foglalták el helyüket a padsorokban. Az előadó (talán a kari párttitkár?) elcsukló hangon emlékeztet, a közönség gyászos képet öltve hallgattott. Hogy ki mit érez valójában, azt most sem lehetett leolvasni az arcokról.

A filelem légkörbe nem oszlott. Egyik szobataársunkat, I. Jósákt egy áprilisi éjszakán viték el az ÁVH pribékjei. Az államból felzavart portára rúpancsoltak, ébressze fel és hívja le azzal, hogy keresik. El nem tudtak képzéni, miféle ok lehet rá, hogy ezt a csendes, szorgalmas, történelmen szakos fiút, aki már csak, azért is közel állt hozzám, mert földiek voltunk, ilyen brutális hírtelenjéssel eltűntek. (Később megtudtam, hogy elhurcolása egy bajai fiatalokat érintő letartóztatási hullám része volt, de az csak egy múlt-tűn, hogy az ellenük kredit perben a népközönség megdöntésére irányuló szerveződések vádjai alapján halálos ítéleteket is hoztak, őt pedig – több, hasonlóan súlyos ítéletet kapott társával együtt – tizenhárom évi börtönbüntetéssel sújtották.)

1953. május elejének krónikájához tartozik, hogy a kari pártszervezet makulátlan hírem és kitűnő tanulmányi eredményem alapján úgy döntött, hogy tagjelöltből rendszer taggá minősít. Ezzel egy rendelkezésem akár megszüntetné, a tagjelöltség ugyanis a bevett szokás szerint általában hat hónapig tartott, én pedig már majdnem két és fél éve leledeztem ebben a státuszban. (Persze nem is igen buzógkodtam előléptetésem érdekében.) A városi pártbizottság víratlanul, de nagy megkönnyebbülésemre a határozatot származásomra hivatkozva nem fogadta el (kis-koromban meghalt apám a Hortly-ériban rendőr volt), felvetélemet elutasította, és tagjelöltségemet is megszüntette.

Megkönnyebbülésem oka az volt, hogy úgy szabadultam meg a párttól, hogy abból semmi hátrányom nem származott. A kizárás ugyanis általában súlyos következményekkel járt. Ha valakiról kiderítették, hogy nem méltó a párttagságra, mert például egyben-másban nem ért egyet az éppen aktuális irányvonalal, netán észinte véleményét kockáztatott meg az ország valódi helyzetét illetően, arra egyszeriben rászórták, hogy áruló, sőt minden bizonynyal befarakodott ellenség. (A legfelőbb

szinteken elegendő volt az is, ha Rákosi kijelentette, hogy nem bízik az illetőben.) Az MDP úgy viselkedett, mint egykor az inkvizíció. Aki ereitnek minősült, azt átadta a „világi” bíróságnak, amely aztán megtárlta az indokot a példás ítélethez. A párból kizártak tényleg kevés kivétellel a börtönbe vezettek.

Ilyen kivétel volt Halász professzor, a jeles germanista és irodalomtörténész, akinek kizárására éppen velem egy időben került sor. A vád az volt ellene, hogy elvesztette párttagsági könyvét. A piros könyvecskét, amelyre minden pártagnak úgy kell vigyáznia, mint a szemé fényére. Fejére olvasták, hogy már másodszor követte el ezt a gyalogzatot. Először is bejelentett ugyanis egy ilyen sajnálatos malőrét, de akkor – aligha arra számított – megbocsátottak neki. Ezekután volt mersze még egyszer „elhagyni” az élcspártból tartozás becses szimbólumát. A számonkérés során szánta-bánta joggal kárhözható gondatlanságát, de minden bizonyral elégedetten vette tudomásul az osztály végre meghozott, kizárásról szóló verdiktet. Sikerült úgy hátat fordítani a pártnak, mintha voltaképpen nem is azt akarná tenni.

Mindketten úgy kerülünk tehát kívülre, hogy elkötelezett hívó voltunkat senki nem vonhatta kétségbe. (Később egy másik társaságban a professzor új cinkosnak rám nevetett és azt mondta: „Látja, így lettünk pártban kívüli bolshevikok.”)

Az ötvenes évek első felében az, hogy valaki önszántából kilépjön a pártból, teveszem azt, kijelentve, hogy már nem tud azonosulni politikájával, vagy hogy meggondolta magát, egyszerűen elképzelhetetlen volt. Ezért aztán a gráfistalan karrieristákkal, dörgölődöz számítókkal, félelemből belépőkkel időközben óriási vád duzzadt pártban egyre többen voltak olyan emberek, akik egykor ugyan őszinte hittel csatlakoztak a kommunistákhoz, de miután kiábrándultak sem tudtak szabadulni, levehetetlen pépként cipelték párttagságukat. A kérdés tehát, hogy kiből mi lakik, ezzel még tovább bonyolódott.

A szavazóhelyiségből kiszabadult diákcsoport, miután elhaladt a Stefániai békésen üldögélő Lenin és a mellette magasodó Sztálin szoborkettefe mellett, lassan osztozni kezdett. Először azok váltak ki, akik a hányzállóhoz igyekeztek, a legrovidebb út az Oskola utcán át vezetett a Hősök kapujáig, egyhápra a Vörösmarty utcáról egy fagyfaltra a Z. Nagy felé fordultak (az államosítás után is mindenki

csak így emlegette a cukrászdát), mi, többiek, néhány szobatársam meg én a Széchenyi tértálatonra közt a Kársz utca felé mentünk tovább.

A kellemes délelőtt sok embert csalt ki a térra. A korzó naposabb padjain beszélgető vagy újságot olvasó nyugdíjasforma öregek és fiatal párok sütkéreztek, a széles járdák mentén három-négy fős sétálgató, meg-megállító társaságok terefeleltek.

– Arra mérget vehet, szakikám, hogy legalább két góllal rájuk verünk – csapja meg fillinket egy mondat. A magabiztos kijelentés egy alacsony, vékony emberkétől származott, aki a nagyobb nyomaték kedvéért, megtorpanás kényszerítve, karra is ragadta mellette haladó, idősebb társát.

– Adja a kaporszakállú, hogy magának legyen igazza – szólalt meg az. – De azért azt se felejtse el, hogy utójára csak valamikora a habórú előtt sikerült megverőnk az olaszokat.

A hallottak minket is ráhangoltak a témára, a délutáni olasz-magyar futballmocs esélyeknél latolgatására.

– Igaza van az úrgének, biztos, hogy győzünk – nyilatkozta ki Cs. Sanyi, aki maga is lelkes focista volt. – A mi csatársorunk a legjobb a világon.

– De ha ilyen jók a fiúk, akkor a múltkor miért csináltak 1:1-et az osztrákok ellen? – aggodalmaskodott K. Gyurka.

A bolondozásra mindig kész T. Feri elének pattant, és Szepesi hangját utánozva, a tempót és a hangerőt egyre fokozva, hadarni kezdte:

– Zakariás Kitezi Czibornak, Czibor kivár, most elhúz a védő mellett, előretér, beível, a labda száll, száll a tizenegyes pont felé, Kocsis rábólint ... Góll! Góll!

Vagy, figyeljetelek csak, – emelte fel mindkét karját teátrálisan –, egy másik variáció:

– Bocsik emelgeti a labdát, körbefordul, fölpillant, hosszan előreadja a bört, Hidegkuti levezsi, hajszálpontos passz Puszkához, aki ... egy csel, még egy, már a tizenhatosnál jár, gyérünk Öcsi, ballal lö ... és gól, gól, góll

Az attrakció után megperdült, kezét dús üstökéhez emelintve tisztelget, és egy gyors balra át után eliramodott a posta felé. H. Béla és én a Klauzál térnél hagytuk el a többieket, akik éppen a csapatösszeállításról kezdtek vitalkozni. A kérdés az volt, hogy a kezdő tizenegyen vajon Palotás vagy Hidegkuti lesz-e a center.

Rákosi, Sztálin legjobb tanítványa és társai mindenben szolgálatban követték a

szovjet mintát. Átvették a monolitikus hatalmi berendezkedést, az államvezetés diktatórikus módszereit, szinte a teljes intézményi struktúrát, a hagyományoknak fitytyé hányva szovjet típusú ömért kénszeríthettek az országra, és minden külsőlegben is, ilyen volt például a katonai egyenruha, a „nagy testvér” utánozták. Az egyéni szabadság eltiprása a nemzeti érzés semmibevételével párosult. Minderre gusztagalán riasdás volt az eszményivé átfestett „szovjet ember” dicsőítése.

A nemzeti önbecsülés érzésének kiélésére ezekben az években csak a sportesemények adtak lehetőséget. A nemzetközi labdarúgó mérkőzések előtt felhangzó himnusz ünnepi hangulatot teremtett. Ezt mások átélni nemigen volt mód, mert bár a hivatalos ünnepek is általában a Himnusszal kezdődtek, de utána, kötelezően, a szovjet himnusz következett, nohogy elfelejtse valaki is, ki itt az úr. A meccsek előtt viszont azt lehetett érezni, hogy miértünk szól a nemzeti ima, most mi vagyunk fontosak és megmutathatjuk végre, mit tudunk. Ez a teljes azonosulás a pályára lépő sportolókcal ma már fursának tűnhet, de akkor a lefajtott nemzeti érzés meggyívalásulása. A gólok, a győzelmek a mi sikereink, a mi győzelmek voltak, és a közös, nemzeti büszkeséget táplálták, mégpedig nem is kevésbé, hiszen a magyar válogatott 1950 óta veretlen volt.

1952-ben az olimpiai játékokat is ezzel az izgatott beleléléssel, azonosulással követte végig az ország lakossága, és a tizenhat arany-, a tíz ezüst- és tizenhat bronzéremet ufongva ünnepelte.

A helsinki olimpia idején katonák voltunk. A katonai kiképzés ugyanis az ötvenes évek első felében az egyetemi oktatás szerves része volt. A hallgatóknak (a lányoknak is) tanulmányaik során mindvégig heti három órában részt kellett venniük a Honvédelem megnevezésű tantergy foglalkozásain. Ez voltképpen katonai alapképzés volt, az oktatást a minden egyetemen megszervezett katonai tanzétszisztei végezték. Fegyverismeretet (alkatrészek, szétszerelés, összeszerelés), a térképen való eligazodást, tájolásit, végyvédelmi tudnivalókat, egyszerűen minden fenszéköt-bokrot tanulmányt kellett, amiről a tanterv készítői feltételezték, hogy nélkülözhetetlenek egy majdani tartalékos tisztsz számára. (De akkor a lányoknak vajon miért volt kötelező?) Az elméleti oktatást nyáron egy hónap gyakorlat egészítette ki, amikor is anyyalbörbe, vagyis hát lo-

vaglónadrágféle orosz bugyogóba és gimnasztiorkába bújtatva táborsba szálltam. Először éppen 1952-ben.

Táborunk a Bükk-vidéken, egy akkor még igen sok szegényes falucska, Nagyvinyó közelében volt. Sártráink egy fát fennsíkon álltunk, mosdásra a völgyben kanyargó patakhoz kellett loereszkednünk, az ebédlőt, egy nyitót, az esőtől valamiféle tetővel védett tákolmányt (benne gyakorlatlan deszkákból ácsolt, hosszú asztalok hasonló padokkal) a másik völgyben érthetők el. Elhelyezésünk úgy volt kialakítva, hogy már a napi gyakorlatozás előtt kétszer meg kelljen mászunk a hegyet. Az egyetlen rászóló tisztikara az egy-két éve berukkolt, iskolázatlan káderekből verbuválódott. Ostobaságuk és a talán ebből is fakadó pökhendiségük évekre munióit adott a katonai élményeket felidéző tréfamestereinknek.

A harcászati gyakorlatok során alaposan megfigyeltük bennünket, az izzadó-sabbak gimnasztiorkájának hőnaljátja kifehéredett a kicsapódó sótl, de bőven adóttak vidám pillanatok is. Amikor például éles lövészetet a le-fől sétálgató politikai tiszt azt hajtogatta mögöttünk, hogy „úgy lövönek az *elitársak*, mintha az *impériálutak* szívére céloznak”, mi meg hason fekke, a háborúból visszamaradt, hosszú orosz puskákat („*dióverőket*”) markolászva rázkódtunk a visszafojtott rühögéstől, vagy amikor a szomszéd század parancsnoka, a bugrisok közt legbugrisabb, egyik kipellengérezett társunkat szédva odút jutott az öngerjesztésben, hogy sapkáját a földhöz csapva ordította:

– Maga szar! Kettőhárom!

Az olimpia friss hírei ebből időben vagy egy-egy délutáni pihenőben a fikra szerelt hangszórókból értek el bennünket, és a rádió esti összefoglalóit mindig meg tudtuk hallgatni. Egy-egy magyar siker híre diadalmas kurjantásoktól zengett az erdő, és megilletődve, boldogan hallgattuk a győztest ünnepelő Himnuszot.

1953. május 17-nek legfontosabb országos eseménye nem a választás volt, hiába folyt körülötte az óriási csinnadratta, hanem az olasz-magyar futballmérkőzés, az Európa Kupa egyik sorsdöntő összecsapása. Szeged is, de férfi lakossága mindenképpen, a délutánra készült. Az ebéd utáni órákban elnéptelenedtek az utcák, mindenki igyekezett rádióközelbe jutni. Voltak, akik otthon várták a közvetítést, mások kocsmába, cukrászdába ültek be, mert tudták, hogy ott is félhangosították majd az adást. Amikor végre a nem

sokkal előbb felavatott, pompás római stadionban megszólalt Szepesi György, a kitűnő sportriporter, akinek híre, rangja együtt nőtt a legendás futballistáékival, az emberek elnémultak, és feszült figyelemmel lesték a műsort.

Néhány barátommal a Hági sörözőjében hallgattuk a közvetítést. Szepesi pergő mondatai mozzanatról mozzanatra követték az eseményeket. Egy-egy akció felfokozott tempójú előadását az asztaloknál ülő társaságok izgatott moraja kísérte. Azután jöttek a gólok, a felszabadulás és az eufória. Puskás két és Hidogkúti egy góljával 3:0 lett a végeredmény. Nekünk ez négy polár sört jelentett, egyet még a meccs előtt megittunk, és egyet-egyet a gólok feletti

örömlünkben. Így aztán két ókól is vidám hangulatban sétáltunk haza.

Vacsora után a szobatiszákkal még meghánytuk-vetettük a magyar futball rangyogó helyzetét, s miután megegyeztünk abban, hogy csakis a mi csapatunk nyerheti meg az Európa Kupát, elégedetten térünk nyugovóra.

Akkor nem sejtettem, hogy az a nap nem szegénytelen első szavazásom, nem is a diadalalmom hozó futballgyőzelem miatt marad számomra örökké emlékezetes, hanem azért, mert egy barátom, csoporttársam, F. Bandi aznap este vetett véget életének.

(folytatjuk)

Bálint László

A nyillal átdöfött koronás szív

A Cité által szétválasztott Szajna-ágak sebes folyással zárulnak össze a sziget-csúcs végében. A háromszög alakú, üde zöld parkból figyelni a rakpart forgalmát a királyi lovas. IV. Henrik szobra eredetileg a Pont Neufől árasztotta főúrasra az uralkodói karizmat. Teljes joggal, hiszen ezt az első kőhidat, mely a Cité-t a bal parttal összeköti, személyes parancsára épített meg. A Nagy Fordalom idején azonban a dicső uralkodó szobra is áldozatul esik a királytalansáknak. Ne lássunk ebben személyeskedést, a citoyennek akkoriban igen ádáz hangulatban voltak. Nem kegyelmeztek ők a pár kőhajításnyira magasba szökkenő Notre-Dame homlokzatát ékesítő pompás szobroknak sem. Sorra lenyakkazták a koronás főket, bár a szerencsétlenek bő kétezer éve országoltak, és nem Gallia, hanem Júdea királyai voltak. Az elemek gáttalan áradásával kitűró népharag lesújtott a győzött Bourbon-házra és a királyság intézményére.

A történelmi elítélés azonban ezúttal teljes mértékű, és tökéletesen igazságtalan. IV. Henrik volt ugyanis a Bourbon uralkodóház egyetlen tagja, akít mind kortársai, mind az utókor egyaránt tisztelt. Politikai ellenfelei természetesen akadnak bőszegesen. A véres pártviszályt erős kézzel, ravasszággal és bölcsességgel megfékező királyt nem kedvelték az erőszak bővületének megszállottjai. A dűlást, fosztogatást és a tűzvész lángjával perzelő harcokat elszenvadó nép

azonban szívébe fogadta a békét teremtő, igazságot osztó nagy királyt. Új szobra 1818 óta áll a nem királykedvelő ellenzékét ismert Párizs szívében.

Selymes májusi szél simogatja a Vert-Galannt fának lombkoronáit, a bronzlvas díszkereszt visszaháldozó növényi udvartartását. Mint a krónikáiról feljegyzték, zsenge tavasz léghullámai áradtak szét azon a május 15-én is, mikor a király végzetes útjára kikocsizott. A históriában azonban lapozzunk vissza kissé jobban, bepillantva a közel négy száz év lejárt-szódo esemény előtörténetébe.

Az elmúlt évtizedekben számos politikai merénylet szenzációnja hozta lázba a világsajtót a Kennedy-gyilkosságát a svéd miniszterelnököt és Zoran Djindjicsét szűjtő végtetig. Elgondolkodtató vonása a politikai gyilkosságok statisztikájának, hogy a XX. század túltengő bőszeg országok diktátorai között csak kető olyan akad, akinek életét a népharag oltja ki: Mussolini és Ceausescu. Hitlerrel ugyan végez önkéze, többi születeltemelőt tiranus kollégája viszont ágyban, békésen adja át lelkét a kőrözotnak.

Úgy tűnik, tartós tendenciája a történelmeknek, hogy a jobb sorsra érdemes, kiváló személyiségek gyakrabban válnak merényletek áldozataiv. A diktátorok jobban vigyáznak magukra. Különös sorsú áldozata a véres krónikának a franciák legjobban tisztelt királyja, IV. Henrik. Az őltöne alapján „Zöld lovas”-nak becézett aprótermetű király teremt a XVI.

században a protestáns és katolikus franciák között dúló vad vallásháború után belső béket. Gazdasági programját pedig – melyet tömören így foglalt össze: vasárnap tyúk főjön minden paraszt fuzekában – példátlan gyorsasággal valósítja meg. A gyors gazdasági jólét megteremtése igen nagy teljesítmény, hiszen trónra lépésekor – az orosz muzsikat leszámítva – a francia paraszt volt a kontinens legnyomorultabb teremténye.

IV. Henrik végzete annál különösebb, mert az egykori navarrai herceg óvatossá, körültekintősé, ravassz és villámgyors reakciója alkott. E tulajdonságainak köszönhető, hogy számos esetben bámulatos szerencsével kerül ki az orgyilkos vaskóját. Jellemző, miként űzza meg a történelem egyik legnevezetesebb tömegvérengzését, a Szent Bertalan éjtel. A mintegy húszezer áldozatot szedő nagy leszámolást az anyakirálynő, Medici Katalin titkos támogatásával szervezik a katolikus franciák a Párizsba csaló protestánsok kiirtására. Jogállása szerint ekkor Henrik az anyakirálynő lányának, Margotnak a férje, és a trón várományosa. Rangja azonban aligha óvta volna meg a Louvre-ot is végigdúló gyilkosok pengéitől. Csakhogy ezt az éjszakát Henrik – egyáltalán nem tipikus módon – felesége hálószobájában töltötte. Mellesleg jegyzem meg, hogy egyes leder szemléltető franciáknak a Zöld lovag iránti tiszteletéhez az is hozzájárult, hogy nagy mértékben hasonult a nemzeti címerállat, a gall kakas férfias karakteréhez. Az ezáltal életmentő házastársi hűség egyébként amiatt is helyénvaló, mert Navarra hercege, Henrik és Margot királylány a közelmúltban tartották menyegyzőjüket. A protestáns nemesség vezérei, küzfűk a híres hadvezér, Coligny pontosan azért sergelték Párizsba, mert ezt az akaszt – mint kiderült igen tévesen – a hugenotta és katolikus párt közti kibékülés gesztusának tekintették. Henrik herceg ugyanis a hugenotta sereg egyik vezére volt. A vérengzés első áldozata egyébként maga Coligny admirális lesz.

A véres éj után sok víz folyik még le a Szajánra, és a királyi trónra emelkedő Henrik néhány békés évtized alatt beteljesíti életművét. Gallia hatalmas és virágzó ország lesz, ahol a király erős keze megközelíti a féktelen főurak hatalmaskodását. A francia közember, a dolgos kézműves és paraszt pedig egy jól kormányzott ország biztonságát élvezzi. Az értelem tömegrovonása szerint a nagy király körül eszes és tehetséges mi-

niszterek csoportosulnak. Csakhogy a francia főurak egy része, akik jobban kedvelik a zavartalan helyzést, alkalmas zűrzavart, orv szándékokat melenggetve összeesküvést szövöget. Az akcióit különböző veszélyessé teszi, hogy a király második felesége, Medici Mária is – akinek aljasságát csak ostobasága múlja felül – egy háron padúl a nagyúri csoportvezetőkkel. Az árulás tehát az udvar legbelső köreiből is befészkelte magát.

1610 májusának egy ragyogó délelőttjén kikocsizik a Louvre-ból IV. Henrik. A fogatot a királyi lovascsendőrség eskadronjának válogatott legényei fedezik. A veszélynek hetike nemtörődomséggel fittyethányó király öregkorára óvatossá vált. Párizs csodálkozva figyeli a korábban gyakran magányosan kocsizó navarrai fegyverek életmódjának változását. Henriknek egyébként minden oka megvan az elővigyázatosságra: tizennyolc ízben törtek életére felbérelt vagy öntevékeny orrgyilkosok. Ügyessége, ropant fizikai bátorsága és nem utolsósorban jószerecséje mindaddig elhárította a tragédiát. Az öregedő király azonban – úgy látszik – hallani véli a sors titkos súgását.

A ravasz navarrai már egy éve új szokást vet fel: nem áruja el, mikor és főleg hova indul hintóján. A kocsiának időre-időre megjelöl egy célpontot: egy tornyot, templomot vagy hidat, és gyakran óvatossággal közelíti csak meg úti célját. A fortélyos király mindezekre sikerrel akadályozta meg, hogy az összeesküvők kelepécét állítsanak számára. Május 15-én azonban a véletlen kezére dolgozott a főúri konspirációnak.

Ott, ahol a St. Honoré utca a Fegy-

verkovacsné utcába torkollik, összeakadt egy borszállító szekér egy szénáskocsival. A szűk utcában a lovascsendőrök a hintó elé és mögé szorultak, a kengyelűtők pedig a kocsihoz szietek, hogy félretolják a rémült és szerencsétlenkedő parasztkó járműveit. A pár percnyi késedelem elég volt ahhoz, hogy a gyilkos, aki már a Louvre-tól követte a fogatot, behozza hátrányát. Oldalról osont a hintó mellé Ravailiac. A királyt két-két hátsó hűve fogta közre, vele szemközti pedig a testőrség egyik tisztje állt, aki egy pillanatra sem vehette le szemét uráról. Őt kipróbált, hűvelében lazán élő szabja még elháríthatna volna a végzetet. Egy véletlen azonban segítségére sietett Ravailiacnak. Henrik egy palota ormán furcsa címert látott meg: nyíllal átdöfött koronás szívet. Csodálkozva emelte tekintetét a különös szimbólumra, melyet eddig még soha nem vett észre. Az őt szemprá követte a király pillantását, és ekkor döfött először Ravailiac. Henrik Monthazon herceg vállára tette karját, így a fedett testtartás miatt csak jelentéktelen sebet ütött a penge. Csodálkozva vette le karját a nemesúrról, és ekkor éjt a második, a halálos döfés.

A véres epizódus egy humanista, nagy király uralkodását zárja le. Az elvetemült gazság bűneit természetesen jóvátenni nem lehet. Az erőszak kevés áldozatának adatik azonban meg, hogy három évszázad múltán a kor egy nagy írja, aki nem is francia, róla ilyen sorokat írjon:

„Az egyedüli király, akinek emlékezetét megőrizte a szegény nép.”

Dr. Dániel József

Esnagy József: Proletársoltár

Z-fizetek, Budapest

A költő most megjelent, immár hatodik verseskötetét olvastam. Élvezettel szemelgetem a fogalmakat érzékletesen tevő, merész metaforákat *(jéghideg cseppei a műlő időnek)*, *(fajdalomból gyalult koporsó)*, *(hűségem sírbotja)*, és hgyven, hogy a megszemélyesítésekkel, hasonlatokkal életre lobbantott világ, amelyben *„a zajok furaдан ítenek”*, *„a kertben a szél babot kapdi”*, s *„bogárként mázlik végig arcunkon egy ébredő csillag”*, magával ragadja képzeletemet. A tömör képekől így

tág perspektíva nyílik: élethelyzet, sorsra, indulatokra, szorongásra.

A költészetről című versben ez áll:

„A költészet nem egészen normális, mivel egyáltalán nem olyan, mintha a józan ész

által fejfogható része lenne az ide-oda csapongó értelemnek.”

Így igaz. Mégis, *„a szemére vetett rongyokból készült kabát lyukain beömlő ma-*

gány, a dörmögő sütéi" megjelenítése többet mond nekem a hajléktalanok demeszti nyomorúságáról), mint bármilyen részletes, a józan észnek szóló leírás. Mint ahogyan a globalizáló árnyoldaláról ez a mondat: „A szívnők is olyan már, mint megkopott kaptafán egyformára nyesett bőr”.

Esnağy József, más korokban is, érzékenyen reagál a társadalom bajaira. Proletár díhvel külféle világá, hogy „egyre drágább a kenyér, a cukor, az úres főzelék”, s „csak nagyfőjű, sokat ígérő és keveset adó polgártársaink vannak, hogy dicsérlük méltó tetteikkel a még ingyen felkelő Napot”. (Méló vers a méltatlanoknak.) „Nem

est akartuk, nem így akartuk” – panaszoja másutt (A kapitalizmus fekete könyvéből), de a költet tórusát most inkább a resignáció adja: „mert a vers is olyan szomorú és érdektelen már, akár az ózi szél, amikor belévarodók a csupasz éjszakába”.

A költét, aki a közelmúltban töltötte be hatvanadik életévét, egyre gyakrabban foglalkoztatja az öregkorral járó testi leromlás és a halál gondolata. Versek sora tanácsködök erről az új, nyugtalanító érzésről, amely a megemsemisüléssel fenyeget („árnyékaunk egyre csak rövidül, rövidül, s velünk együtt minden eltűnik”), de egy, a feleségét megszóllító szép vers kiutat is kínál a mulandó-

ság érzésének reménytelenségéből: „mondj el végre, hogy megértsem: nem halt meg, csak fiaink ifjú szívété költözött a szerelem.”

Esnağy József lítonasókkal megáldott, megvert ember. Költészetének eredetisége ebből következik, marandó értékét ez adja, de egyben forrása fogyatékosságának is: a Jobogó képek olykor nem állnak össze feleszes kompozícióvá.

Bálint László

ESNAĞY JÓZSEF VERSEI

A Notre-Dame-i toronyér három mondata

Ijesztően csúf arcokra már csak a szerelem csalhat könnyet, hiszen a szerelem főszabadtí gátlásaim alól. Szerelmesen boldogán elhiszem, hogy Isten teremtette ezt a szentveien világot és púpos hátam tőmör D betűjét. S még azt sem bánom, ha a harangkötélen, mint egy majom ocellamul lengek az úrben, mely úrességével hív s csillagjával marasztal.

Feltámasztom fiatal arcodat

A formának eleget téve szeretlek: alábukom, felmértűk, hallgatózom a lempionfényű kisvárosi éjszakában. Kővé változva pörgetem napfényes álmainkat. Apró kavicsok tűsők. Az irdatlan homályban átvedlek homokká, amely halottaim koporsóján kopog. Karjaimra támaszkodva rád emlékezem, mert kreatívabb az emlékezet, mint a valóság. Feltámasztom fiatal arcodat. A szeretet gőnyéit derekát kiegyenesítem. – Feszülő testedet tekintetemmel ringatom, amint aláhullsz, Mint folyó árterében álldogáló szomorú fliz.

BATSÁNYI JÁNOS A KÖLTŐ ÉS BAJAI VÉRROKONA

Batányi János

Batányi János költő, író 240 éve, 1763. május 9-én született Tapolcán. Száműzetésben hunyt el a felső-ausztriai Linzben 1845. május 12-én. Falusi kispolgári családból származott, apja „saruvarga” volt. Keszthelyen, Veszprémben, Sopronban és a pesti liceumban tanult. Budán 1785–1787 között jogot hallgatott. A tanult ifjú költői fejlődését a nemzeti ellenállási mozgalom indította el. A polgári átalakulás hívének pályafutása bővelkedett fordulatokban. Egyik megalapítója, majd szerkesztője volt az első magyar irodalmi folyóiratnak, a Magyar Museum-nak. Ebben – 1789-ben, a nagy francia forra-

dalom évében – megjelent költeményét fejjelentették, és kassai állásából elbocsátották. A Martinovics-féle összeesküvésben való részvételének vádjával 1794-ben letartóztatták, perbe fogták, egyévi fogságra ítélték. Kiszabadulása után idehaza nem talált megélhetést, 1796-tól Bécsben vállalt hivatali állást, ahol 1805-ben megnősült. Amikor Napóleon megszállta Bécset, szerepe volt a magyarokhoz intézett próklamációjának megfogalmazásában. Az 1809. évi schönbrunni békekötés után a francia csapatokkal Franciaországba ment, ahol a Napóleontól kapott évjáradekből élt. Napóleon bukása után az osztrákok elfogták, bíróság elé állították, és vizsgálati fogságban volt Spielberg várában. 1810-ben szabadult, feleségének közbenjárására Linzbe internálták. Ott élt élete végéig.

Mostoha sorsa kiragadta a magyar nemzeti közösségből, a Habsburg önkényuralom srig tartó száműzetésére ítélte. Nem vált lehetővé számára, hogy hangadó szerepe legyen a kibontakozó irodalmi életben. A szabadkőműveseket valló, harcos, plebejus egyéniségű, sokoldalú tehetségű költő, a magyar forradalmi költészet egyik vezető képviselőjének egyetlen vizsgálatása volt, hogy hűségese hitvértára – a haladó

szellemű és ünnepekt bécsi költőnő, Baumberg Gabriella (1766–1839) – megosztotta vele hontalanságának keserűségét. Mindkettőjüket Linzben temették el.

Bacsnányi József ötvös, ékszerész (1892–1980) a halhatatlan költő utolsó vérségi rokona Baján élt, a poéta a dédnagybátyja volt. A kiváló szakember nagypapja az 1795-ben született Batsányi György Tapolcán lakott a Batsányi házban. Tőle apja, idősebb Bacsnányi József (1843–1930) örökölte az épületet, melyet eladott és borbély- és felsejmesterségét a fővárosban, a Rác fürdőben folytatta. Szabadai Annával (1860–1934) kötött házasságából született Budapesten Bacsnányi József. Szülei 1898-ban Baján telepedtek le, a Damjanich utóban laktak. Fiuk itt végezte iskoláit, itt töltötte 1904–1908 között tanonciéjét. Az ötvös és ékszerész és óras mestereséget tanulta, ötvös és szobrász szaktanfolyamot is végzett Budapesten, majd külföldön – főleg osztrák és német mestereknél – bővítette szak tudását. Az első világháború idején egy állami, rendjeleket gyártó üzemben dolgozott, 1919-ben alapította meg bajai műhelyét.

A szakavatott mester nemesfémekből művészi igényességgel álomszép ötvös és ékszerműves használati és dísz tárgyakat, ékszereket alkotott. Bizonyítja ezt számomra a feleségem részére az általa 1971-ben kreált gyűrű, de fiával kötött barátságom révén alkalmam volt látni, hogy miként és milyen remekművet tárgyakat készített Péter Pál utcai lakásán. Nem lehetett akármilyen mester az, akitől Szeged polgármestere Mascagni Pietro olasz zeneszerző számára rendelt karmesteri pálcát 1935-ben, amikor ugyanis a mester háromszor vezényelte operáját a Szegedi Ünnepi Játékokon. A dirigáló pálcát kb. 38 cm hosszú, feketé ébenfából volt, aljára féldrágakövekkel kirakva, fehérarany és zöldrany díszítésekkel ékesítve,

olasz nyelvű felirattal. A végét féldrágakövek és egy aranygyűrű díszítette.

Amikor Batsányi János hamvainak hazahozatala érdekében indított mozgalom sikerrel járt, ott volt 1934. május 6-án a régi linzi temetőben a költő (és felesége) csontjainak kiásásánál. Tagja volt a földi maradványokat hazahozó magyar küldöttségnek, résztvevője a Petőfi Társaság által május 10-én rendezett újratemetési gyűszszertartásnak és ünnepélynek, amikor hamvait végső nyugalomra helyezték a költő szülővárosában, Tapolcán.

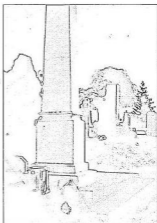
Batsányi János (és felesége) sírköve Tapolcán

Elhozták a költőpár közös sírkövét is Tapolcára, mely a mai síremlék felső részét alkotja, melynek prózai és verses részekből álló, meghatóan szép német nyelvű feliratát még életében Batsányi fogalmazta meg. Ezzel a mondattal végződik:

„A kortársak lehetnek irigyek és láthatlanok, az utókor igazságos lesz.”

A néhai, tekintélyes ötvös és ékszerész élete is gazdag volt fordulatokban. Hírneves költő rokonához hasonlóan szimpatizált forradalmi reményekkel és hosszú életkorú volt. A fennálló rendszerrel szembehelyezkedő, tényleges ellenzéki volt, abban az időben, amikor az ellentétes véleményt vallók hangját elfojtották. Önkéntesként vett részt 1919-ben a szolnoki csatában. Egyebek közt vidótlák felforgatás vétségével, vizsgálati fogságban is eltöltött időt. Részt vett a kisgazda párti szervekedé-

sekben, egy ideig ő a bajai szervezet alelnöke. Tagja volt a város törvényhatósági bizottságának és alelnöke az ipar-türeltetnek. Korosodásával forrongásai lehiggadtak, életének utolsó szakaszát munkájának szentelve, nyugalomban élte.

Bacsnányi József (és családja) síremléke Baján

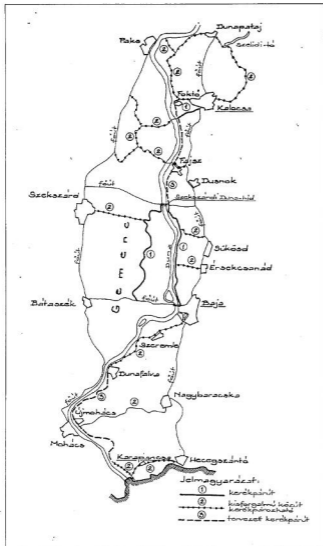
Családjának sírboltja a Rókus temetőben van. Ott nyugszanak szülei, a mester és felesége, Veress Ilona (1900–1988), valamint egyetlen fiuk, Dódi (1929–1954), aki tüdőbetegségben hunyt el, s születésnapján helyezték végső nyugalomra. Sírkövéükön – cs be-tével vésett vezetéknévük mellett – ez olvasható:

„... Olyanok vagyunk mi is, mint az álmok anyaga: Kurta életünk kertje álom...”

Halottak napján a Bacsnányiak sírját égő gyertyák borítják, jelezve, hogy őket eltemették, de el nem felejték.

Bánáti Tibor

Kerékparút átadás a Víz világnapján

A 2003-as esztendő Víz Világnapja rendezvényei során fokozottan figyelemreméltó eseménye volt az a program, amelynek keretében Dr. Kőrödi Mária környe-

zetvédelmi és vízügyi miniszter Kalocsa és Baja közt a Vajastorokban a Duna árvédelmi töltésén épített kerékparút újabb szakaszát adta át a forgalomnak.

Ezzel a megszelésített Duna-híd és az új szekszárdi Duna-híd (átadása 2003. június végén esedékes) közötti töltés teljes hosszában – csaknem 20 km – kerékparúzhálóvá vált.

A nagyszámú értő és érdeklődő résztvevő számára is maradandóbb emlékvé, hangulatosabb tette az útátadást két jelentős mozzanattal.

Az, amelynek során a miniszterasszony, az Országos Vízügyi Főigazgatóság vezetője, Kalocsa, Baja polgármestere külön-külön, Bács-Kiskun megye egyik MSZP-s és a térség FIDESZ-es országgyűlési képviselője együtt ültetett fát a vajastoroki gátbóráz mellett. Majd az az imponzus látvány, amikor a miniszterrel az élen 25-30 felnőtt és 30-35 fiatal kerékpárra ült, és kipróbálta az új útszakaszt.

Míndez 2003. március 22-én a déli órákban történt a több országot összekötő európai nagy folyó, a 2850 km hosszú Duna 417 km-es magyar szakaszának déli bal parti régiójában.

Ott, ahol a kalocsai és a tolnai Sárkőzt, a medrét, folyási sebességét, szélességét egykor állandóan változtató Duna formálta és kapcsolja össze ma is, ahol a XIX. században kezdődő folyószabályozási – ármentesítési munkálatok nyomán nagy holtágak alakultak ki. Egyedülálló gazdag ártéri növény- és állatvilág jött létre és mindmáig – szerencsére jórészt – még őrzi eredeti állapotát. Ott, ahol a mozgó vándorló folyam és a folyószabályozás települések sorsát, életét, földrajzi helyét változtatta meg.

Míndenekelőtt a természet sajátos növény- és állatvilágával és a benne-vele élő értékeit őrző, szorgos, kemény munkát végző, törvényeihez igazodó, azokat hasznosító generációik tették ezt a tájat széppé, egyedivé, vonzóvá, híressé.

Gondoljunk pl. a sokszínű etnikumú mindkét Sárkőz – kalocsai és tolnai – gazdag folklórára, tárgy-kultúrájára.

Az itt élő, egykor gyér számú, – többszür járványok és a történelem során ellenséges erők sújtotta – lakosság századokon át a természetes egyenlenségek, kilengések mellett is barátságban, harmóniában élt a víz által örömet és keserűséget egyaránt okozó állapottal alkalmazkodott azokhoz.

A bal parti töltésen épített kerékparút Európa mai legnagyobb összefüggő hullámtéri területének, a Duna-Dráva Nemzeti Park Gemenci tájegységének keleti pe-

remén hízódik. A Duna jobb oldalán 38 km hosszban a Sótórtól Báltág 180 km² területen nemzetközi egyezmény (Ramsar-Írán) védelme alatt álló térség a vonuló vízmadarak számára is nélkülözhetetlen.

A világon a legsűrűbb a fekete gólya populáció, az utóbbi években már 34-36 pár fészkel Gemencben, és itt található a magyarországi réti sas állomány 1/5-e, nagy számban élnek vidrák is, és előfordul a különösen óvatos, rejtőzködő vadmacska.

Gemenc egyedisége – különlegessége abból következik, hogy a speciálisan ártéri élőhelyet igénylő növény- és állatvilág (mintegy 250 madárfaj), – a gyorsan változó környezeti feltételek, az időnként kényeszeplőn mozgó emberi beavatkozások mellett és ellenére is még megtalálja életfeltételeit.

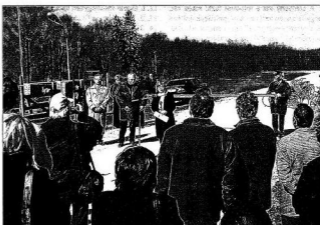
Az eredeti természeti állapot – amelyben kétséget kizáróan döntő elem a víz – megőrzése, visszaállítása nemzeti érdek és egyben európai kötelezettség is.

A természeti, gazdasági körülmények, a termelési kultúra, a településszerkezet kedvezőbb változása a Duna árterei által e legértékesebb bal parti térségben is jórészt a vízi munkálatoknak volt a következménye. Az egykor gyenge és alacsony gátat mindemellett azonban sokszor és sok helyen lépte vagy szakította át a víz.

47 éve annak, hogy – 1956. február végén-március elején a Duna hosszú szakaszán, Dunaföldváról-Soltól az országhatárig rövid idő alatt a mindaddig legnagyobb és legpusztítóbb jeges ár alakult ki. A maximumot a bajai vízmércén – 1037 cm-t 1956. március 13-án mérték. A Vajastórtól az országhatárig – 60 km – február végén, március elején 22 helyen szakadt át a védőtöltés, jeges víz öntötte el Baja jelentős részét és a teljes Mohács-szigetet.

1956. március második felében már meggyorsult a jég levonulása, az elöntött területek vizek visszavezetése, a károk felszámolása. Minderre azért emlékeztetünk e helyütt, mert a védvonalak fejlesztésének több évtizedes időszaka kezdődött. Úgy vélem, ennek folytatása, pontosabban betetőzése, a megerősítés és megmagasított töltéskoromán épített épített biztonságot fokozó, költségkímélő, korlátozott hasznosítási kerékpárút is.

Ez a Vajastórok-Szelecsárdi Duna-híd közötti új útszakasz 3,86 km hosszú, – és mint az Alsó-Duna-völgyi Vízügyi Igazgatóság szervezésében és részbeni kivitelezésében 1999. óta épített előző szak-

Fotó: Gyulavári József

szak – 3,0 m széles és 30 tonna teherbíró. Ezzel a hazai és külföldi turisták, kirándulást kedvelők, természetet szerető családok régi vágya teljesül, ugyanis Európa legjelentősebb ártéri természeti értéke, a gemenci tájegység legértékesebb területe körülkerékpározható. Így ez az útszakasz messze több, mint 3,8 km, mozgást, éleket, dinamikát, kapcsolatokat, perspektívát biztosít.

Bajától északra a Duna védőtöltésen eddig elkészült műút kerékpár és gyalogos turista forgalma már is többszörösré nőtt, és kedvező hatása a településeket is megérintette.

A természetet, a vizet, a Dunát tisztelő, szerető embereket is örömmel tölti el, hogy a legkülönbözőbb korosztályhoz tartozó, az ország távoli településein élő családok, barátok egyre több és népesebb cso-

portja és nagyszámú külföldi választja úti célul ezt a változatos, egészséges, természeti tájat, dunai-gemenci utat. Az ide látogatók, a térséggel ismeretségbe, barátságba kerülők életre szóló élményként, emlékként élvezhetik a színek pompáját, a természet nyugalmát, a szarvasok bögését, a mókások játékát, a gémeik és halak viaskodását, a gazdag madárvilágot, a hagyományos halászat szépségét-izalmát, a gyöngyvirág, a vaddohány illatát...

További turizmust is szolgáló kerékpárutak megépítése, újabb térségek – Kálcsa és környéke – bekapcsolásával e vonzó Duna menti táj komplexebb bemutatását, megismerését nemzetközi léptékűvé, modellel értékűvé teszi.

Dr. Faludi Gábor

BAJAI HONPOLGÁR ALAPÍTVÁNY - közhasznúsági jelentése - 2002. év

1. Az Alapítvány közhasznú tevékenységének rövid ismertetése

A Bajai Honpolgár Alapítvány célja a Bajai Honpolgár című városfelfrítési és környezetvédelmi havi lap folyamatos kiadása, immár 13. éve.

folytatás a következő oldalon

A kiadvány azt a feladatot tűzte maga elé, hogy felhívja a város múltjának érdekes történéseit, emlékeit. Fórumot teremt jelenünk aktuális környezetvédelmi problémáinak, bemutatja Baja és környéke idegenforgalmi nevezetességeit.

A Bajai Honpolgár alapítvány 1998. január 1-jén közhasznú tevékenységi besorolással bír. Alapítványi kezelője – a 7-tagú kuratórium, a 9-tagú szerkesztőbizottsággal karöltve – igyekszik biztosítani a lap kiadásához szükséges szerény anyagi keretet, bízva abban, hogy a Bajai Honpolgár a jövőben is általános erkölcsi támogatás és elismertség mellett jelenhet meg.

2. A lapot támogatók ismertetése

Alapítványunk vállalkozói tevékenységet nem folytat, ezért a lapkiadásához szükséges anyagi fedezetet az újságeladásból és támogatói címén befolyt összegből biztosítja.

2002. évben magán személyek jövedelemadójuk 1 %-ának – azaz 113.733,- Ft – felajánlását 10.000,- Ft támogatást nyújtották az alapítványnak.

Vállalkozásoktól, cégektől 165.000,- Ft folyt be. Baja Város Önkormányzata 680.000,- Ft-ot bocsátott az alapítvány rendelkezésére.

2002. május 17.	320.000,- Ft
2002. május 8.	40.000,- Ft
2002. szeptember 6.	320.000,- Ft

Az alapítvány 640.000,- Ft-ot általános működési kiadásokra fordított.

Az önkormányzat 40.000,- Ft támogatást biztosított könyvtárási célra, mely összeg a 2003. évben kerül felhasználásra a fenti cél megvalósítására érdekében.

3. Az alapítvány vezető tisztviselői munkájukért külön díjazásban nem részesülnek.

4. A Bajai Honpolgár Alapítvány 2002. évi közhasznú egyszerűsített beszámolója

Egyszeres könyvvitelt vezető egyéb szervezetek közhasznú egyszerűsített beszámolójának mérlege 2002. év

Tétel megnevezése	Előző év	Tárgyév
	ezer Ft	
1. A) Befektetett Eszközök (2-4 sorok)		
2. I. Immateriális javak		
3. II. Tárgyi eszközök		
4. III. Befektetett pénzügyi eszközök		
5. B) Forgóeszközök (5-9 sorok)	95	472
6. I. Készletek		
7. II. Követelések		
8. III. Értékpapírok		
9. IV. Pénzeszközök	95	472
10. Eszközök (aktívák) összesen (1+5 sorok)	95	472
11. C) Saját tőke (12-16 sorok)	95	472

12. I. Induló tőke/legyzett tőke		
13. II. Tőkeváltozás/Eredmény		
14. III. Lekötött tartalék		
15. IV. Tárgyévi eredmény (közhasznú tevékenységből)	95	472
16. V. Tárgyévi eredmény vállalkozási tevékenységből		
17. D) Tartalék		
18. E) Cél tartalék		
19. F) Kötelezettségek (20-21 sorok)		
20. I. Hosszú lejáratú kötelezettségek		
21. II. Rövid lejáratú kötelezettségek		
22. Források (passzívák) összesen (11+17+18+19)	95	472

Egyszeres könyvvitelt vezető egyéb szervezetek közhasznú egyszerűsített beszámolójának eredmény-levezetése 2002. év

Tétel megnevezése	Előző év	Tárgyév
	ezer Ft	
A. Összes közhasznú tevékenység bevétele	1.373	1.632
I. PÉNZÜGYILEG RENDEZETT BEVÉTELEK (1+2+3+4+5)	1.373	1.632
1. Közhasznú célú működésre kapott támogatás	271	929
a. alapítótól		
b. központi költségvetésből		
c. egyéb, ebből 1 %:	114	271
2. Pályázati úton elnyert támogatás	310	40
3. Közhasznú tevékenységből származó bevétel	570	567
4. Tagdíjból származó bevétel		
5. Egyéb bevétel	222	96
II. PÉNZBEVÉTELT NEM JELENTŐ BEVÉTELEK		
B. Vállalkozási tevékenység bevétele (1+2)		
1. Pénzügyileg rendezett bevételek		
2. Pénzbevitelt nem jelentő bevételek		
C. Tényleges pénzbevételek (A/1+B/2.)	1.373	1.632
D. Pénzbevitelt nem jelentő bevételek (A/1+B/2.)		
E. Közhasznú tevékenység ráfordításai (1+2+3+4.)	1.278	1.160
1. Ráfordításként	1.278	1.160
érvényesíthető kiadások		
2. Ráfordítást jelentő eszközváltozások		
3. Ráfordítást jelentő elszámolások		
4. Ráfordításként nem érvényesíthető kiadások		
F. Vállalkozási tevékenység ráfordításai (1+2+3+4)		
1. Ráfordításként érvényesíthető kiadások		
2. Ráfordítást jelentő eszközváltozások		
3. Ráfordítást jelentő elszámolások		
4. Ráfordításként nem érvényesíthető kiadások		
G. Közhasznú tevékenység eredménye (1+2)	95	472
1. Tárgyévi pénzügyi eredménye (A/1-E/1-E/4)	95	472
2. Nem pénzben realizált eredménye (A/1-E/2-E/3)		
H. Vállalkozási tevékenység eredménye (1+2)		

- Tárgyévi adóalapot jelentő pénzügyi eredménye (B/1-F/1-F/4)
 - Nem pénzben realizált - adóalapot jelentő - tárgyévi eredmény (B/2-F/2-F/3)
- I. Összes pénzügyi eredmény (+/- G/1+H/1)
- J. Nem pénzben realizált eredmény (G/2+H/2)
- K. Adófizetési kötelezettség
- L. Vállalkozási tevékenység tárgyévi adózott eredménye (H-K)

Tájékoztató adatok

A. Pénzügyileg rendezett személyi jellegű ráfordítások

1. Bérköltség	658
ebből: - megbízási díjak	399
- tisztelődíjak	259
2. Személyi jellegű egyéb kifizetések	
3. Bérjárulékok	86

B. A szervezet által nyújtott támogatások (pénzügyileg rendezett)

ebből: A Korm. rendelet 16. §. (5) bekezdése szerinti kötelezettségekért elismert és továbbutalt, illetve átadott támogatás

Baja, 2003. április 7.

Mező Lajos
a Kuratórium elnöke

BAJAI HONPOLGÁR

Hírlevél és Környezetvédelmi Lap

Megjelenik minden hónap első napján. ISSN 1416-4469

<http://www.bajaobs.hu/baja/honpolgarnyomato.htm>

Szerkesztő és szerkesztőbizottság

Felolós vezető:
Bálint Tibor

Tagjai:
Bálint László, dr. Dénajl József, Jász Anikó,
Kovács Zita, dr. Lakó Ferenc,
Sáros Józsefné, Schmidt Anett

Tervező szerkesztő:
Bálint Attila

Lapalapítás és kiadó:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Postacím:
6500 Baja, Olvadás Imre u. 14.

Fenntartó:
Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Kereskedelmi Bank Rt.
Bajai Filiója 11732033
Bajai Honpolgár Alapítvány 20030119

Nyomdai munkák:
Aréola Nyomda Kft.
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79428-644

KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ÖRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.